

Analysis of the Tendency Toward Takfiri Salafism (Salafi Movements) in Kurdish Regions of Iran

Mohammad. Rasool Sheykhizadeh¹, Masoud. Akhavan Kazemi^{2*}, Hamid. Ahmadi³

¹ PhD student, Department of Political Science, Faculty of law, Theology and Political Science, Research Science Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Associate Professor, Department of Political Science, Razi University, Kermanshah, Iran

³ Professor, Faculty of law and Political Sciences, University of Tehran, Iran

* Corresponding author email address: m.akhavan@razi.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Sheykhizadeh, M. R., Akhavan Kazemi, M., & Ahmadi, H. (IN PRESS). Analysis of the Tendency Toward Takfiri Salafism (Salafi Movements) in Kurdish Regions of Iran. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The Salafi Jihadist movement, relying on the concept of "Ummah" within the Islamic world, has redefined and reconstructed this concept according to its political objectives, giving it a new form that contrasts with the notion of "nation" and creates the necessary conditions for expanding its influence and presence. Among these regions, the Kurdish areas of Iran, due to their proximity to national borders and distance from the capital, are predisposed in various ways to the inclination toward Takfiri Salafism. The majority of the residents in this region are Sunni, though there are also some followers of the Shiite faith. Economically, most of the population in this region lives in poverty, with livelihoods primarily dependent on agriculture, animal husbandry, and smuggling. Intellectually, culturally, and ideologically, there are suitable grounds in these areas for adopting Salafi tendencies, while the dangerous and frightening phenomenon of Takfiri Salafism has emerged and spread in territories very close to Iran's borders. In this study, as indicated by its title, a descriptive-analytical method was employed to investigate and analyze the tendency toward Takfiri Salafism (Salafi movements) in the Kurdish regions of Iran. The findings indicate that, generally, Sunni-populated areas along the eastern and western peripheries of the country, given their connections with neighboring countries, severe economic poverty, and susceptibility to Takfiri ideology, provide a suitable environment for the adoption of Salafi inclinations.

Keywords: *Takfiri Salafism, Salafi movements, Kurdish regions of Iran.*

EXTENDED ABSTRACT

The rise of Takfiri Salafism in the Kurdish regions of Iran has emerged as a critical issue in the sociopolitical landscape, particularly in the post-9/11 world. Defined by a strict interpretation of Islamic doctrine, Takfiri Salafism rejects the legitimacy of various Islamic sects and seeks to establish a homogenized religious state. Salafi ideology, rooted in the teachings of historical figures like Ibn Taymiyyah, has reemerged in response to contemporary conflicts, significantly affecting regions with distinct sociopolitical vulnerabilities (Amiri & Falahnejad, 2016; Amiri, 2014). This study seeks to understand the underlying conditions that make the Kurdish areas in Iran fertile ground for the spread of Salafi ideologies, exploring factors such as economic deprivation, social alienation, and geographical marginalization.

The Kurdish regions in Iran, bordering Iraq and Syria, are historically marginalized and home to a predominantly Sunni population within a largely Shia country. Economic underdevelopment exacerbates social tensions, leaving communities susceptible to radical ideologies as alternative means of social mobility and identity (Houshangi & Pakatchi, 2011). The persistence of poverty and isolation has created a foundation upon which Takfiri Salafism can flourish, especially as local populations grapple with the loss of traditional social structures and increased exposure to cross-border ideologies. For instance, Ashraf (1994) observes how the political disenfranchisement and religious divergence of these regions align with factors conducive to radicalization (Ashraf, 1994).

Takfiri Salafism's ideological appeal, deeply tied to a pan-Islamic identity, challenges the conventional concept of a nation-state, emphasizing a singular Muslim identity that transcends national borders (Hegghammer, 2010). This doctrine attracts those who feel alienated by the national state's exclusionary policies or cultural impositions. In the context of Iran, such teachings confront Shia-majority national narratives, creating a frictional dynamic. This ideology's expansion has found support not only among local disenfranchised youth but also through external influencers and organizations with vested interests in perpetuating sectarian divisions (Castells, 2001). Consequently, the Takfiri Salafi movement in these areas has become intertwined with global networks of extremism, which offer ideological and sometimes material support to individuals and groups in Iranian Kurdistan (Enayat, 1997).

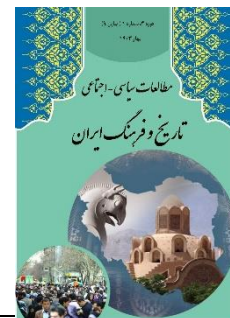
As the Kurdish regions continue to experience this ideological infiltration, the study highlights that insufficient religious education and the absence of moderate Islamic clerical influence amplify Salafism's appeal (Al-Amin, 1986). Many individuals drawn to Takfiri ideology are inadequately informed about broader Islamic tenets, relying on simplified interpretations that view any form of intercession or religious plurality as shirk (idolatry). Religious leaders like Amiri (2014) argue that this narrow view results from a lack of established religious discourse in these areas, which leaves individuals vulnerable to external dogmas (Amiri, 2014). In addition, the community's alienation from Shia-dominated religious and political narratives makes alternative forms of religious expression particularly attractive (Ahmadi, 2009).

Geopolitical tensions further exacerbate these trends, as regional conflicts involving Iraq, Syria, and Afghanistan bring ideological radicalism closer to Iran's borders. Salafi groups in these regions have evolved from passive religiosity to active militarization, bolstered by their exposure to militant ideologies stemming from these ongoing conflicts. The U.S. invasions of Iraq and Afghanistan catalyzed Salafism's regional spread, as former fighters and ideological allies relocated to areas within Iran's reach (Houshangi & Pakatchi, 2011). These fighters, carrying a legacy of anti-Western sentiment, simultaneously oppose the

Shia state apparatus, positioning themselves as defenders of an "authentic" Sunni Islam that transcends local Kurdish identities. This perceived duty to safeguard "pure" Islam against the perceived doctrinal deviations of the Shia majority has helped recruit many Kurdish youths to extremist causes (Houshangi & Pakatchi, 2011).

Finally, the study advocates for a comprehensive response involving community-based interventions to counteract Salafism's allure. Engaging local Sunni clerics and moderate religious scholars could foster a sense of religious autonomy and doctrinal integrity that undermines the need for extremist narratives (Enayat, 1997). The Iranian government's support for inclusive religious education that addresses the unique needs of the Kurdish Sunni population may also mitigate the ideological spread of Takfiri Salafism, fostering a narrative of national inclusion rather than sectarian exclusion (Ahmadi, 2009).

In conclusion, this analysis highlights that the spread of Takfiri Salafism in Iran's Kurdish regions is facilitated by economic marginalization, religious isolation, and the geopolitical landscape, which exposes vulnerable communities to transnational ideologies. As these regions experience continued ideological encroachment, the Iranian government and local religious leaders must collaborate to build resilient and inclusive community structures that emphasize both national unity and religious diversity. This approach may prevent the further entrenchment of Takfiri Salafism and safeguard the cultural and religious identity of Iran's Kurdish population.

تحلیل و بررسی گرایش به سلفیسم تکفیری (جریان‌های سلفی) در مناطق کردنشین ایران

محمدرسول شیخی زاده^۱، مسعود اخوان کاظمی^{۲*}، حمید احمدی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۳. استاد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: m.akhavan@razi.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

شیخی زاده، محمدرسول، اخوان کاظمی، مسعود و احمدی، حمید. (در دست چاپ). تحلیل و بررسی گرایش به سلفیسم تکفیری (جریان‌های سلفی) در مناطق کردنشین ایران. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

جریان سلفی جهادی با اتکا به اندیشه امت در جهان اسلام، به نوعی مفهوم امت را بازتعریف و بازسازی کرده و طبق اهداف سیاسی خود، شکل جدیدی به آن بخشیده که در تقابل با مفهوم ملت قرار می‌گیرد و زمینه‌های لازم برای گسترش حوزه‌های نفوذ و حضور آن را فراهم می‌سازد. در این میان، مناطق کردنشین ایران به دلیل همجواری با مرزهای کشور و دوری از پایتخت، از جهات مختلف مستعد گرایش به سلفیسم تکفیری هستند. اکثریت ساکنان این منطقه سنی‌اند، اما در کنار آن‌ها تعدادی از پیروان مذهب شیعه نیز وجود دارند. از نظر اقتصادی، عموم مردم این منطقه فقیر هستند؛ به طوریکه معیشت مردم این ناحیه عمدتاً از راه کشاورزی و دامپروری و قاچاق کالا می‌باشد. از نظر فکری و فرهنگی و اعتقادی نیز، زمینه‌های مناسبی در این مناطق برای پذیرش گرایش‌های سلفی وجود دارند و در عین حال، پدیده خطرناک و مخوف سلفیسم تکفیری در سرزمین‌های بسیار نزدیک به مرزهای ایران شکل گرفته و گسترش یافته است. در این پژوهش همانطور که از عنوان آن پیداست با روش توصیفی تحلیلی درباره تحلیل و بررسی گرایش به سلفیسم تکفیری (جریان‌های سلفی) در مناطق کردنشین ایران تحقیق شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که به طور کلی، مناطق سنی نشینی که در حاشیه شرقی و غربی کشور قرار دارند، با توجه به ارتباط آن‌ها با مردم همجوار در کشورهای همسایه، فقر اقتصادی شدید، و تأثیرپذیری آن‌ها از اندیشه‌های تکفیری، زمینه‌های مناسبی برای پذیرش گرایش‌های سلفی دارند.

کلیدواژه‌گان: سلفیسم تکفیری، جریان‌های سلفی، مناطق کردنشین ایران.

مقدمه

از آنجا که موضوع سلفی‌گری، هویت دینی و ارزشی جوانان و نوجوانان مناطق کردنشین ایران را مورد تهدید قرار داده است، ما در این پژوهش به معرفی گرایش به سلفیسم تکفیری در مناطق کردنشین (کردستان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، ایلام) می‌پردازیم. لذا بنیانگذار این اندیشه ابن تیمیه است که تفکر او از قرن هفتم تا قرن سیزدهم به فراموشی سپرده شد، ولی کمتر از یک قرن است که این تفکر مجدد در جامعه اسلامی مطرح شده، اما همواره مورد مخالفت اندیشمندان مذاهب اسلامی قرار گرفته است. سلفی‌ها مدعی هستند که می‌خواهند توحید واقعی را در جامعه اسلامی، به ویژه در میان تصوف و تشیع، که توسل به امامان در بین آنان زیاد است، برقرار کنند. به نظر آن‌ها جامعه اسلامی به تدریج از اهداف خویش منحرف، و خواسته و یا ناخواسته شرک وارد اعتقادات آن‌ها شده و نیاز است شرک‌زدایی شود. بنابراین تعبیر نادرست و برداشت انحرافی از مکتب حیاتبخش و اصیل اسلامی در طول تاریخ، باعث به وجود آمدن جریان‌ها و فرقه‌های باطل و منحرفی شده است، که یکی از این نمونه‌ها را می‌توان در اندیشه وهابیت و سلفیت مشاهده کرد. تفکری که پیروان آن، همه مسلمانان جهان را کافر و فقط خود را مسلمان میدانند. عده‌های اندک، که با کج‌اندیشی، چهره‌ای خشن و زشت از دین اسلام ارائه کرده‌اند. از جمله عناوین و القابی که وهابیان و گروهی از جماعت اسلامی بر خود گذاشته و بر آن افتخار می‌کنند، عنوان سلفیه یا سلفی‌گری است که به نوبه خود بیانگر یک ایده و روش در برخورد با مسائل دینی است (Amiri, 2014). امروزه برخی چنین می‌اندیشند که سلفیت، فقط با شیعه مخالف است، در حالی که همه آنان به مذاهب فقهی و کلامی اهل سنت کمتر از مذهب شیعه نیست. فرقه وهابیت و سلفیت، خود را حق مطلق و سایر فرق اسلامی را اهل بدعت و خارج از اسلام میدانند و گاه با تغییر تاکتیک و به شیوه‌های تبلیغی برای جذب پیروان اهل سنت، تنها به شیعه امامیه حمله می‌کنند. امروزه این فرقه مدعی دفاع از مسلمانان است و خود را تنها منادی اسلام واقعی میدانند. آن‌ها مدعی اند که همه مسلمانان طرفدار افکار و اندیشه‌های محمدبن عبدالوهاب و ابن تیمیه هستند و حال آنکه اندیشمندان اسلامی و پیروان سایر فرق اهل سنت، چنین ادعایی را نپذیرفته و سالیان متمادی با این افکار انحرافی به مبارزه برخاسته‌اند (Amiri & Falahnejad, 2016). به همین سبب، مبارزات سایر مسلمانان در تقابل با اشاعه چنین تفکرات انحرافی، تهدیدات و بحران‌هایی را در گوشه گوشه ممالک مسلمان نشین ایجاد کرده، که استان کردستان به ویژه مناطق کردنشین ایران نیز، از این قضیه مستثنی نیست. یکی از مهمترین موضوعات جهان اسلام در قرن پانزدهم هجری، همان مسئله اصلی قرن اول هجری است، یعنی عدم تحمل مخالف و خروج او از دایره اسلام به اتهام تکفیر. امروز وهابیت و سلفیت بشدت علیه شیعه فعالیت کرده و به جای آنکه استکبار را دشمن خود بداند، شیعه و صوفیه را دشمن اصلی خود فرض کرده و با پناه گرفتن در پشت اهل سنت و جماعت، خود را مدافع اهل سنت معرفی می‌کند که این زنگ خطری آشکار است و اگر به آن توجه نشود ضربه شدیدی خواهیم خورد (Houshangi & Pakatchi, 2011). پرداختن به این موضوع از آن جهت حائز اهمیت است که پدیده خطرناک و مخوف سلفیسم تکفیری در سرزمین‌های بسیار نزدیک به مرزهای ایران شکل گرفته است. لذا ضروری است که بر مبنای اطلاعات میدانی و رویکرد و چشم‌انداز خاص خودمان به درک و حفظ منافع ملی در ارتباط با پدیده‌های افراطگرایی، خشونت‌گرایی و تروریسم پرداخته شود. متأسفانه در این حوزه فاقد مطالعات میدانی و آکادمیک هستیم و رابطه نزدیک علمی میان نیروهای نظامی و امنیتی با نهادهای علمی و دانشگاهی در راستای فهم این پدیده‌ها، مفهوم سازی برای آن‌ها و تئوریزه کردنشان وجود ندارد. امید است این پژوهش مقدمه‌ای بر شکلگیری یک رابطه علمی و منطقی میان نهادهای گوناگون کشور برای شناخت و حفظ امنیت و منافع طولانی مدت ایران باشد. تاکنون پژوهش‌های بسیاری در مورد گروه‌های سلفی- تکفیری و زمینه‌های شکلگیری آن‌ها در خاورمیانه صورت گرفته که نشانه‌ای از اهمیت زیاد این موضوع است. علاوه بر این عامل دیگری که سبب شده حجم و تعداد پژوهش‌ها در این زمینه فزونی یابد، ابعاد گسترده موضوع و پیچیدگی‌های شکل‌گیری آن‌ها در مقطع کنونی است. رابطه بین گروه‌های سلفی

تکفیری و مناطق کردنشین ایران برای اولین بار در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد و تاکنون در ایران در این زمینه پژوهشی صورت نگرفته است. محقق تمام تلاش و کوشش خود را به منظور انعکاس و سازماندهی جامع و دقیق زمینه‌های گرایش به گروه‌های سلفی تکفیری در مناطق کردنشین ایران به کار گرفته است با این تفاسیر این پژوهش کار جدید و بکر بشمار می‌آید.

۱- گرایش به سلفیسم تکفیری (جریان‌های سلفی) در مناطق کردنشین ایران

سلفی‌گری یکی از انواع این جنبش‌های اسلامی است که در دهه هشتاد و نود میلادی و بخصوص پس از جنگ شوروی علیه افغانستان ابعاد نظامی جدی‌تری پیدا کرد. این جریان در حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ خود را به‌مثابه جریانی متفاوت با سایر جریان‌های اسلامی معرفی و توجه بسیاری از جهانیان را جلب کرد. اگرچه این جریان همانند بسیاری از مناطق دیگر در کردستان ایران نیز نفوذ داشته است، از بعد از جنگ افغانستان و شوروی و سپس حمله امریکا به افغانستان و عراق بر میزان و شدت گسترش جریان سلفی‌گری در کردستان افزوده شد. گفتمان‌های موجود در کردستان را از زمان شکل‌گیری گروه‌های مختلف اجتماعی تا جنگ خلیج فارس (اوایل دهه نود میلادی) می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: ۱- گفتمان ناسیونالیستی: اولین بار در کردستان ایران توسط گروهی به نام "کومله ژئانه‌وی کورد" یعنی جامعه احیای کرد (۱۳۲۴ ه. ش) مطرح شد. ۲- گفتمان سوسیالیستی: این گفتمان توسط حزب کومله (۱۳۴۸) شکل گرفت که بعدها به حزب کمونیست ایران تغییر نام داد. ۳- گفتمان اسلام‌گرایان: این گفتمان اولین بار توسط احمد مفتی‌زاده در دهه پنجاه و با تشکیل مدارس دینی در سنندج و مریوان شکل گرفت و بعد از انقلاب در قالب دو گروه "مکتب قرآن" و "جماعت دعوت و اصلاح ایران" یا همان اخوان‌المسلمین ایران به فعالیت خود ادامه داد.

اما بعد از نخستین حمله امریکا به عراق در اوایل دهه ۹۰ میلادی و با باز شدن مرز میان کردستان ایران و عراق دو نوع گفتمان دیگر وارد کردستان ایران شد. این دو گفتمان عبارت بودند از گفتمان غربی که دو حزب اتحاد میهنی کردستان و پارت دموکرات کردستان عراق از جمله مهم‌ترین حامیان آن بودند و گفتمان اسلام رادیکال که در ابتدا گروهی به اسم حرکت اسلامی آن را نمایندگی می‌کرد، ولی در مراحل بعدی به چندین گروه کوچک‌تر تقسیم شد.

گفتمان غربی با به دست گرفتن قدرت توسط دو حزب اتحاد میهنی و دموکرات بر کردستان عراق حاکم شد و به گفتمان غالب این منطقه تبدیل گردید. سپس با باز شدن مرزها، همچنین در میان کردهای ایران نفوذ کرد و سبک جدیدی از زندگی را برای این منطقه به نمایش گذاشت. این گروه در عراق حکومتی مستقل و محلی را پایه‌ریزی کرد که از سال ۲۰۰۳، بعد از حمله امریکا و متحدانش به عراق و سرنگونی صدام، تقویت و وارد ساختار سیاسی عراق شد.

در کنار این جریان، از اوایل دهه هشتاد هجری شمسی و به دنبال واقعه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و اشغال افغانستان و عراق از طرف نیروهای غربی، اسلام رادیکال هم که عمدتاً به جریان سلفی‌گری منسوب است وارد ایران گردید. این جریان بر اساس تابعیت از گذشتگان، خود را صرفاً مسلمان دانسته و توجهی به مسائل قومی و قومیت‌گرایی نداشت. سلفی‌ها که از دهه نود میلادی به بعد اکثر بمب‌گذاری‌ها در سراسر دنیا و از جمله حادثه یازدهم سپتامبر را به صورت رسمی یا غیررسمی به عهده گرفته و به نوعی علیه نظم جهانی موجود اعلان جنگ داده‌اند، در ادبیات حاکم سیاسی جریانی تروریستی شناخته می‌شوند. اما علی‌رغم معرفی با این برچسب در جهان طرفداران بسیاری دارند. این تفکر در کردستان ایران نیز نفوذ کرده و از طرف عده‌ای حمایت می‌شود. شاهد آن مشارکت چندین نفر از کردهای ایرانی در عملیات انتحاری پاکستان و عراق و افغانستان و وجود زندانیانی از آن‌ها در گوانتانامو و ابوغریب است.

از سوی دیگر، حضور این جریان نظم مستقر در کردستان را بر هم زده و سبب افزایش خشونت در منطقه شده است. از آنجا که این گروه‌ها مرز بین حق و باطل را بسیار پررنگ و واضح دیده و خود را بر حق و دیگران را گمراه، مشرک یا کافر می‌شمارند، فضای گفتگو و

تعاملات فکری در منطقه تاریک است و حتی گاه جای خود را به ضدیت و خشونت داده است. اما مهم‌تر از آن بازگشت و ایجاد فضای امنیتی در کردستان است، فضایی که کردها طی سال‌های گذشته تلاش بسیاری برای رفع آن کرده‌اند. پس قابل ذکر است که سلفی‌گری: براساس تعاریف (M. S. Al-Bouti, 2008; R. Al-Bouti, 2008)، سلفی در متون دینی مسلمانان به کسانی گفته می‌شود که پیرو بزرگان دینی گذشته خود هستند. بزرگانی که در امور دینی به آن‌ها مراجعه شده است. جهت تعریف جامعه‌شناختی سلفی‌گری از آرای رواق (۲۰۰۴) استفاده شده است؛ سلفی‌گری جریانی نوبنیادگرا در نظر گرفته شده که با تأکید بر توحید و برائت از شرک و کفر درصدد تنظیم تمامی اعتقادات، رفتار و کردار خود براساس فهمی محدود از قرآن و سنت است و خود را در قالب هیچ‌کدام از مذاهب اسلامی نمی‌گنجانند و دارای فرهنگی به شدت ضد غربی است. این جریان را نمی‌توان کاملاً متعلق به گذشته دانست و پدیده‌ای سنتی نامید، بلکه پدیده‌ای متعلق به دنیای کنونی است که از دستاوردهای مدرنیته برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کند.

طبق گفته یکی از صاحب‌نظران مصاحبه‌شونده، در کردستان ایران، تا اوایل دهه هشتاد، تنها گروه دینی مسلحی که فعالیت داشته گروهی به نام "حرکت توحیدی اهل سنت" بوده است. این گروه متشکل از حدود صدوپنجاه نفر از روحانیون کرد ایرانی بوده و رهبری آنان را شخصی به نام "ملا عبدالکریم توحیدی" برعهده داشته است. اما این عده به علت محدود بودن منطقه جغرافیایی فعالیت و کمبود اعضا نتوانستند از پایگاه مردمی قوی برخوردار شوند و اکنون به صورت گروهی کمترشناخته‌شده و گمنام در مناطق کردنشین ایران حضور دارند.

- سلفی‌گری خاص کردستان ایران نیست، بلکه این جریان قبل از گسترش آن در کردستان، در جاهای دیگری از جهان اسلام شکل گرفته بود. مردم کرد ایران اولین بار از طریق کردهای عراقی با این تفکر آشنا شدند. در سال‌های دهه شصت شمسی، در جریان نبرد گروه‌های مخالف بعث با حکومت وقت عراق، این گروه‌ها و از جمله گروه حرکت اسلامی (بزوتنه وهی ئیسلامی)، که می‌توان گفت سلفیه جهادی از آن منشعب شده است، به ایران پناه آوردند و در خاک کردستان ایران فعالیت خود را ادامه دادند. بعد از حمله آمریکا به عراق در اوایل دهه نود میلادی و خودمختاری کردهای عراق، تمامی گروه‌های مخالف حکومت عراق به کردستان عراق برگشتند. آن‌ها، در سال‌های حضورشان در ایران، به لحاظ فکری تأثیر چندانی در میان کردهای ایران از خود برجا نگذاشتند. بعد از بازگشت به عراق و بازشدن فضا برای تبلیغ اندیشه، نوارهای صوتی و سی‌دی‌های مناظرات آنان با گروه‌های لاییک و سکولار در کردستان ایران پخش شد و مردم منطقه با اندیشه‌های سلفی آشنا شدند. اما تا زمان جنگ عراق با آمریکا و متحدانش در سال ۲۰۰۳ میلادی، جریان سلفی‌گری در ایران شکل نگرفته بود. در این زمان، مجاهدین انصارالاسلام در خاک عراق با آمریکایی‌ها و احزاب سکولار کردی که قدرت را در کردستان عراق در دست داشتند وارد جنگ مسلحانه شدند و زخمی‌های آن‌ها به ایران گریختند. مردم شهرهای مرزی با دیدن آنان به‌عنوان کردهای مسلمانی که توسط آمریکایی‌ها زخمی شده‌اند به کمک آنان شتافتند و مدت زیادی میزبان این گروه شدند. ورود این افراد آغازی برای ورود جریان سلفی‌گری در اوایل دهه هشتاد شمسی به کردستان ایران شد. این جریان در سطح سه استان کردنشین اهل سنت ایران: آذربایجان، کردستان و کرمانشاه، بسیار پراکنده است. از آنجا که آنان به امر هجرت معتقدند، معمولاً با کوچک‌ترین احساس ناامنی به شهر دیگری مهاجرت می‌کنند. بنابراین، نمی‌توان مناطق خاصی را، به طور ثابت، مرکز تجمع آنان دانست. سلفی‌ها اولین بار در دو شهر مرزی مریوان و سرپل ذهاب فعالیت خود را شروع کردند. مریوان از شهرهای استان کردستان و سرپل ذهاب از شهرهای استان کرمانشاه است. اما اکنون در شهرهای کرمانشاه، سنندج، مهاباد، بوکان، سقز، بانه و... نیز حضورشان مشهود است.

۲- گروه‌های دینی فعال در مناطق کردنشین ایران

انواع گروه‌های دینی فعال در کردستان و مناطق کردنشین ایران: در تقسیم‌بندی کلی می‌توان انواع گروه‌های دینی فعال در کردستان و مناطق کردنشین ایران را به سه گروه تقسیم کرد: ۱- گروه‌های سنتی که بیشترین تأکیدشان بر رعایت احکام اسلامی و شریعت نبوی است و کمتر در امور سیاسی دخالت می‌کنند و به اصلاح افراد از طریق دعوت فردی معتقدند. از جمله این گروه‌ها در کردستان، دراویش و جماعت تبلیغ می‌باشند. ۲- گروه دوم خود را جماعت می‌نامند، اما بیشتر به شکل حزب اداره می‌شوند. قدمت ظهورشان در کردستان به سال‌های بعد از انقلاب برمی‌گردد و اغلب به شرکت در امور سیاسی کشور معتقدند و گاه با شرکت در انتخابات پارلمانی سعی در کسب قدرت داشته‌اند. آنان را اسلام‌گرایان سیاسی می‌نامند. از جمله این گروه‌ها می‌توان به مکتب قرآن کردستان و جماعت دعوت و اصلاح ایران اشاره کرد. ۳- گروه سوم را می‌توان طبق گفته روآ (۱۹۹۴، ۲۰۰۲) نوبنیادگرا نامید. آنان معتقدند که مسلمانان باید به اسلام سلف (به معنای گذشتگان، منظور صدر اسلام) بازگردند. همچنین این گروه تمامی حکومت‌های اسلامی موجود را محکوم می‌کنند و حاضر به تعامل با آنان نیستند و بیشتر، مردم را به صورت فردی دعوت می‌کنند و در رعایت دستورات قرآن و سنت پیامبر بسیار سخت‌گیرند. سلفی‌هایی که در کردستان هم به شکل جهادی و هم غیرجهادی فعالیت می‌کنند از این دسته‌اند.

در این بین، فقط مکتب قرآن گروهی بومی محسوب می‌شود و ادامه‌دهنده هیچ حزب یا گروهی در خارج از کردستان نیست. همچنین تنها گروهی است که محدوده فعالیتش بیشتر کردستان است و اعضایش اغلب گردند. بقیه گروه‌ها خاستگاهشان کردستان نبوده و اغلب شعبه‌ای از گروهی بزرگ‌تر در دنیا هستند. تمامی گروه‌ها، بجز سلفی‌ها، به لزوم حضور زنان در عرصه اجتماع اعتقاد دارند و آنان را به انجام فعالیت‌های دینی تشویق می‌کنند. فعالیت زنان در برخی از گروه‌ها مانند مکتب قرآن و دعوت و اصلاح بسیار چشم‌گیر است.

۳- اسلام‌گرایان (کردهای اسلام‌گرا تکفیری)

ظهور اسلام‌یون تندرو در کردستان ایران تحت عنوان «سلفیه» پیشینه تاریخی دیرینه‌ای ندارد. ولی در سال‌های اخیر و بویژه پس از سال ۱۳۸۰ و سقوط طالبان در افغانستان، انتشارگزارش‌هایی مبنی بر فعالیت جریان سنی - سیاسی - «سلفی‌های کرد» و ضدیت آن با ملی‌گرایی کرد و تبلیغ شدید علیه مذهب تشیع، حضور این جریان و پیامدهای گسترش آن را به عنوان یکی از چالش‌های پیش‌روی مناطق کردنشین که عمدتاً سنی مذهب هستند، آشکار می‌سازد. از سوی دیگر؛ سابقه وجود بحران‌های قومی و جنبش‌های ناسیونالیستی در مناطق کردنشین در کنار پاره‌ای از محرومیت‌های اقتصادی و سیاسی بدون شک موارد و جنبه‌هایی هستند که جنبش‌های سلفی‌گری سعی می‌کنند بر روی آن‌ها برنامه‌ریزی کنند. بنیان‌های فکری سلفی‌گری در مناطق کردنشین به صورت‌های هر چند ضعیف وجود داشته و فعالیت‌های زیرزمینی این گروه‌ها برای اهالی این مناطق غیر قابل انکار است. تلاش برای نفی گفتمان‌های مشروعیت‌ساز نظام حاکم مانند ولایت فقیه، تأکید بر شکاف‌های مذهبی، نفی ملی‌گرایی و سعی در ایجاد تفرقه مهم‌ترین جنبه‌های عملی گروه‌های سلفی در کردستان ایران است. می‌توان گفت حضور همیشگی اسلام در سیاست و زندگی اجتماعی و بازگشت مجدد آن در همه کشورهای جهان اسلام به حوزه عمومی، مبین آن است که مناسبات دین و جامعه در جهان اسلام بسیار پیچیده‌تر از کشورهای غربی است. اسلام‌گرایی در کردستان به مثابه یک گفتمان دینی همسو با ظهور گفتمان سیاسی تشیع در دهه ۱۳۴۰ شمسی، از سوی احمد مفتی‌زاده، تولد یافت. پیش‌تر، اسلام در میان کردها در شکل محافظه‌کار خود، همسو با ناسیونالیسم کردی بود. پس از دهه ۱۳۴۰ بود که ناسیونالیسم کردی، پیوند آشکارش را با اسلام از دست داد، به نحوی که تمامی سازمان‌های فرهنگی و احزاب سیاسی کردی که سر برآوردند، سکولار و چپ بودند. با ظهور اسلام‌گرایی در دهه ۱۳۴۰، کردهای متعهد به اسلام، از تأکید بر هویت قومی کردی دست برداشتند و «اسلام‌گرایی» به مثابه یک فاکتور حائز اهمیت در سیاست و هویت کردی مطرح شد. اسلام‌گرایی مکتب قرآن، در برابر پروژه‌های مارکسیستی و ناسیونالیستی و اسلام محافظه‌کار، گفتمان آلترناتیوی پیش‌روی

مردم گشود. لیکن، وجود سنت‌های قدرتمند ناسیونالیسم کردی و واگرایی از سوئی و ناتوانی مدرنیسم پهلوی در حل مسائل کردها، این گفتمان دینی را با چالش‌هایی جدی مواجه ساخت. با انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، تقابل دوگانه اسلام‌گرایی/ ناسیونالیسم کردی در کردستان بارزتر شد و وجه اسلامی مکتب قرآن، نمای بارزتری یافت، به گونه‌ای که از این پس، سوژه‌های مکتب بیشترین تأکیدات گفتمانی و هویتی خود را بر اسلامیت قرار داده و بر این مبنا، هویت خود، جامعه کردی و حتی دوست و دشمن را فهم می‌کردند. لیکن، هژمونیک بودن گفتمان ناسیونالیسم کردی در کردستان و تنش مفتی‌زاده با حکومت بر سر «تدوین قانون اساسی»، امکان نقش‌آفرینی این گفتمان در حوزه عمومی کردستان و پرکردن شکاف‌های دولت-ملت را زدود. باز تعریف و رصد تطورات این گفتمان در دل تحولات اجتماعی کردستان، به ویژه دو بستر قدرتمند «ناسیونالیسم کردی» و «واگرایی» وجوه مهمی از این پدیده را روشن می‌سازد و مطالعه آن، موارد بیشتری درباره جامعه و فرهنگی که این گفتمان از دل آن سر برآورده است را بر ما روشن می‌سازد. فراز و فرود ناسیونالیسم کردی و واگرایی، موجب شده است که گفتمان دینی مکتب قرآن در پیوند با آن، تطورات گوناگونی را از سر بگذراند و در هر دوره‌ای، گونه‌ای بر آن غلبه یابد. بنابراین، تمرکز بر توضیح و تشریح محتوایی این گفتمان و تطورات آن، در ذیل جهان غیر گفتمانی و شرایط واقعی پیدایش تطورات این گفتمان قرار می‌گیرد. از این حیث، به غیر از توجه به جهان این گفتمان و نقش کاریزمایی رهبر آن، توجه عمده‌ای به شرایط بیرونی شده است. در واقع، این امر از آن روست که نه تنها شکل‌گیری این گفتمان از آغاز در پیوند وثیقی با اسلام‌گرایی سراسری در ایران و بحران ناسیونالیسم کردی در کردستان بود، بلکه ظهور انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و پیشرو بودن گفتمان دینی مکتب قرآن در بدایت انقلاب در کردستان، این ربط و بستگی را به بارزترین وجه بازنمایی می‌کند. تکوین و توسعه این گفتمان دینی، هم می‌تواند نمودی از بحران ناسیونالیسم کردی باشد و هم به عنوان آغازگر ظهور رابطه‌ای جدید میان کردها و دولت مرکزی جدید به حساب آید. در هر حال دقیقاً از این وجه، باید شکل‌گیری گفتمان دینی مکتب قرآن را در ذیل تحولات کلان‌تری چون ناسیونالیسم کردی و رابطه کردها با دولت بررسی نمود و آن را فراتر از مسئله‌ای صرفاً دینی دید. بدیهی است که با گسترش روزافزون اعضای این جریان، اهمیت مطالعه آن دو چندان می‌شود. سوژه‌های این گفتمان در دوره‌های متفاوت تطور گفتمانی مکتب قرآن به گونه‌ای متفاوت برساخته شده‌اند. با ورود افراد به درون این گفتمان و تبدیلیشان به سوژه‌هایی مکتبی، تحولی وجودی در آن‌ها حاصل می‌آید که آثار آن را می‌توان در وجوه مختلف حیات روزمره، از جمله فرقه‌گرایی، منع مشارکت سیاسی، تنش با محیط اطراف و تنش با روحانیت سنتی پیگیری کرد. در واقع، این گفتمان در هر دوره با بازنمایی واقعیت به گونه‌ای خاص، عمیقاً بر کنش‌های هواخواهانش در زندگی روزمره تأثیر گذاشته و لذا روایت گفتمانی آن از واقعیت، به واسطه نسبت دادن معنی به جهان، واجد پیامدهایی اجتماعی بوده است. به بیانی دیگر، نحوه برساخته شدن سوژه و واقعیت در این گفتمان، تأثیرات کوتاه مدت و بلندمدتی را بر کل جامعه کردستان و اهل سنت خواهد گذارد. به ویژه در پی افزایش تنش میان مکتب قرآن و گروه نوظهور سلفیه در کردستان که خاستگاهش افغانستان و عربستان است. گرچه خوردن سلفیه به تندروی مذهبی و نیز تکفیر مخالفان خود، پذیرش عملیات انتحاری در اربیل عراق و ترور علما و امامان جماعت سنج توسط اعضای منسوب به سلفیه ایران، این نگرانی را دو چندان ساخته است. لذا، تفاوت عمیق مکتب قرآن، چه به لحاظ عقیدتی و چه به لحاظ بومی بودن آن و ریشه‌داری در فرهنگ ایرانی، اهمیت این مسئله را نشان می‌دهد. از این رو، شناخت تطوراتی که این گفتمان از سر گذرانده است و علل و شرایط چنین تطورات گفتمانی، نه فقط فهمی دقیق‌تر از گفتمان دینی بر ما می‌گشاید، که پرده از پیچیدگی‌های رابطه جامعه و دین برمی‌دارد.

بنا به تحولاتی که به لحاظ زمانی در گفتمان دینی مکتب قرآن روی داده، آن‌ها را در ۵ دوره متفاوت می‌توان مورد بحث قرار داد. در هر یک از این دوره‌ها، گفتمانی به صورت گفتمان غالب و اصلی بر آن دوره بر مکتب قرآن حاکم بوده و ویژگی‌های آن را مشخص می‌کند. دوره اول، از آغاز پیدایش اسلام‌گرایی سراسری در ایران تا وقوع انقلاب اسلامی را در بر می‌گیرد. در این دوره که با ظهور گفتمان سیاسی

تشیع در دهه ۱۳۴۰ شروع می‌شود، اسلام‌گرایی در شکل گفتمان دینی مکتب قرآن به مثابه بنیادی برای فکر و عمل سیاسی پا به حوزه عمومی کردستان می‌گذارد و به آلترناتیوی بر سر راه پروژه ناسیونالیسم کردی درمی‌آید. از شروع انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ به تدریج شاهد حضور فعال گفتمان دینی مکتب قرآن در انقلاب ایران و مسائل کردستان و بارزتر شدن نقش اسلام در حل این مسائل هستیم. در این دوره، آرایش گفتمان‌های حاضر در عرصه عمومی کردستان، شامل اسلام‌گرایی، چپ و ناسیونالیسم کردی بود که جملگی آمال خود را در فضای حاصل از غلبه گفتمان انقلاب در کردستان می‌جستند. گرچه در این فضای انقلابی، علائق و اهداف متنوع و گاه متضاد، یکدل و همصدا زیر چتر واحدی گرد آمده بودند، اما این وحدت دیری نپایید. در پی شکل‌گیری نظام سیاسی جدید و تدوین قانون اساسی، تضادها و نزاع‌های گفتمانی میان اسلام‌گرایی و چپ و ناسیونالیسم کردی، بیشتر خود را آشکار ساخت، به نحوی که در این دوره، اسلام‌گرایی/ ناسیونالیسم و نیز تعامل‌گرایی/ واگرایی در تعارض بیشتری با هم قرار گرفتند. این دوره از تطورات گفتمان مکتب قرآن، از همگرایی و عام‌گرایی آغاز و به ترک رابطه با حکومت و شکاف با هیئت حاکمه در آبان ۱۳۵۸ ختم می‌شود. دوره سوم که با ترک کردستان و مهاجرت افراد مکتبی به کرمانشاه شروع می‌شود، تا سال ۶۱ و دستگیری مفتی‌زاده ادامه می‌یابد. در واقع، این دوره را می‌توان گذر از عام‌گرایی و همگرایی به واگرایی و خاص‌گرایی «در شکل تأکید بر اهل سنت» نام نهاد. دوره چهارم با آغاز ملاقات با مفتی‌زاده و مرخص شدن وی از زندان، شروع می‌شود که در آن مفتی‌زاده و آثار منظوم و منثور وی به مثابه دال متعالی در مفصل‌بندی مکتب قرار می‌گیرد. با آغاز دهه ۱۳۷۰ و مرگ کاریزما، با ظهور و پیدایش گفتمان جدیدی روبه‌رو می‌شویم که با حذف تمامی گرایش‌های تعامل‌گرایی، محتوایی فرقه‌گرا می‌یابد که در آن، شاهد برجسته‌سازی تمامی عناصری هستیم که با واگرایی و دولت‌گریزی سازگاری بیشتری دارند. این دوره، که اکنون مکتب در آن قرار دارد، با ویژگی تداوم کاریزما در هیئت‌جانشین و رازدار وی مشخص می‌شود. شناخت تطوراتی که این گفتمان از سر گذرانده است و علل و شرایط چنین تطورات گفتمانی، آشکار می‌سازد که بخش عمده‌ای از پرسش در باب «چرایی برساخته شدن سوژه‌های مکتبی به این شیوه خاص» را باید در بیرون از این گفتمان جستجو کرد. تحقیق علمی پیرامون گفتمان دینی در کردستان «به ویژه مکتب قرآن» ذیل تحولات اجتماعی کلان در کردستان و نسبت آن با گفتمان‌هایی چون ناسیونالیسم کردی و واگرایی، نه فقط فهمی دقیق‌تر از گفتمان دینی بر ما می‌گشاید که پرده از پیچیدگی‌های رابطه جامعه و دین برمی‌دارد. تحلیل نظام معنایی گفتمان مکتب قرآن و تطورات آن حاکی از آن است که نشانه‌های درون این گفتمان در هر دوره‌ای، حول نشانه ممتاز و برجسته‌ای «نقطه کانونی» نظم یافته و مفصل‌بندی شده‌اند و در دوره‌های مختلف، این گفتمان، در نزاع با گفتمان‌های ناسیونالیستی، مارکسیستی و... در کردستان قرار گرفته است. گفتمان مکتب قرآن در بطن تحولات کلان اجتماعی در کردستان و در گذر زمان، تطوراتی را از سر گذرانده و در هر دوره‌ای به نشانه‌های خود به شیوه‌ای خاص معنی و نظم بخشیده است.

ریشه‌های سلفیه تا حد زیادی به زمان ابن تیمیه و شاگردان او، ابن قیم جوزیه و ابن عبدالهادی، و نظایر آن‌ها باز می‌گردد. با پیدایش وهابیت، سلفی‌های افراطی مجال حضور پیدا کردند. علت جذابیت این‌ها برای برخی از اهل سنت آن بود که این مذهب به ظاهر با بدعت‌ها به مخالفت برخاسته بود (Al-Amin, 1986) اما افراط و زیاده‌روی آفت آن شد و همین زیاده‌روی زمینه‌ساز نوعی تقابل و تعارض در میان اندیشه سلفی و طرفدارانش گردید. سیاسی شدن نشانگرهای مذهبی و هویتی، پدیده‌های جدید و از پیامدهای استقرار ملت - دولت به مانند یکی از پایه‌های مدرنیته سیاسی در جوامع معاصر می‌باشد. بر این اساس، تمایزات و تفاوت‌های فرهنگی و مذهبی و قومی به تدریج در ذیل آن چیزی قرار گرفت که گلنر آن را «بام سیاسی» ملت - دولت می‌نامد؛ چیزی که به یکی از منابع قدرتمند معنا برای هویت‌های اجتماعی و فرهنگی مدرن تبدیل شده است. در تقابل بین هویت قومی و ملی، دین می‌تواند به عنوان یک عامل گریز از مرکز و هم‌عامل پیونددهنده با مرکز مورد توجه قرار گیرد. دین مهم‌ترین یا دست کم یکی از مهم‌ترین عوامل وفاق و همبستگی [یا جدایی و شقاق] ملی در ایران و در جهان بوده است.

در جامعه چند فرهنگی ایران نیز هم زمان با تشکیل دولت مدرن (در اوایل قرن بیستم)، تفاوت‌های فرهنگی-زبانی زمینه و چارچوب کنش‌های سیاسی گروه‌های مختلف را شکل داده است (Ashraf, 1994). به طوری که بنا بر بیانات دکتر احمدی با استقرار جمهوری اسلامی، مذهب که برای چندین دهه به حاشیه‌های سیاست در ایران رانده شده بود، بار دیگر به عنوان یک مسئله سیاسی، فرهنگی و هویتی مطرح شد (Ahmadi, 2009) و کنش‌ورزی سیاسی در کردستان با مسئله مذهب نیز به نوعی آمیخته شد. با توجه به این که بخش قابل توجهی از جمعیت استان کردستان را اهل تسنن تشکیل می‌دهد و همچنین عمده فعالیت‌های جریان‌های سیاسی کرد در مناطق سنی‌نشین انجام گرفته است، این مسئله اهمیتی دو چندان پیدا کرده است. از طرفی دیگر در چند دهه گذشته «پدیده جهانی شدن که همراه با گسترش ارتباطات، انقلاب تکنولوژی اطلاعات و کاهش نقش ملت-دولت بوده است، خیزش نیرومند هویت‌های جمعی بر مبنای مذهب و ناسیونالیسم را در جهان کنونی تسریع نموده است» (Castells, 2001). جامعه کردهای ایران اگرچه به لحاظ تاریخی و زبانی دارای وجوه مشترک فراوانی می‌باشد اما دارای تمایزها و تفاوت‌هایی در درون خود نیز هستند. یکی از این جنبه‌ها که از قضا در ایران امروز (از نظر سیاسی و فرهنگی) مهم به شمار می‌آید تفاوت‌های مذهبی است. دین اکثریت کردها اسلام است. دین اسلام دارای دو مذهب شیعه و سنی است و این دو از نظر اجتماعی و سیاسی دارای تفاوت‌ها و اختلافات تاریخی مشخصی هستند. به بیان جلالی‌پور در کتاب فراز و فرود، جنبش کردی صفحه ۷۲ «تفاوت و اختلاف بین شیعه و سنی در کردستان ایران به زمینه‌های سیاسی و اجتماعی مربوط می‌شود». مشابه این اظهارات را می‌توان در کتاب قومیت و قوم‌گرایی؛ از افسانه تا واقعیت مشاهده کرد: «علاوه بر استان کردستان ایران، در غرب آذربایجان و کرمانشاه نیز مناطق کردنشین وجود دارد. با این همه کردهای کرمانشاه نسبت به گرایش‌های سیاسی در استان کردستان همدلی سیاسی نشان نداده‌اند. دلیل عمده این امر آن است که کردهای کرمانشاه اغلب شیعه و کردهای کردستان و آذربایجان غربی سنی‌اند» (Ahmadi, 2009). انتصار (۱۹۹۲) در، کتاب ناسیونالیسم قومی کرد، «جهت‌گیری‌های سیاسی کردها در ایران را متأثر از عواملی همچون زبان، مذهب و حاشیه‌ای بودن مناطق کردنشین از نظر اقتصادی و سیاسی می‌داند». نکته قابل توجه این که مطالعات مذکور بر عمده‌ترین تفاوت مذهبی در قالب سنی - شیعه متمرکز شده‌اند و به نوعی از تنوع جریان‌های مذهبی در نزد کردهای اهل سنت که در قالب جریان‌های مختلف اسلام‌گرا نمود پیدا کرده است، غفلت ورزیده‌اند. اسلام‌گرایی در کنار گفتمان ناسیونالیستی و سوسیالیستی از گفتمان‌های فعال در کردستان به شمار می‌رود که برای اولین بار در کردستان در دهه ۱۳۵۰ شمسی شکل گرفت و بعد از انقلاب در قالب دو گروه «مکتب قرآن» و «جماعت دعوت و اصلاح ایران» یا همان اخوان المسلمین ایران به فعالیت خود ادامه داده است. جماعت دعوت و اصلاح یکی از جریان‌های مذهبی فعال در کردستان است که در فضای موزاییکی سیاسی-دینی کردستان در سال‌های ۱۳۵۴-۱۳۵۵ شکل گرفت، هرچند این جماعت بر مبنای اساس‌نامه و مرام‌نامه، اهداف تربیتی و فرهنگی را در مناطق سنی‌نشین ایران دنبال می‌کند اما از سیاست و فعالیت‌های سیاسی غافل نبوده و همان راهی را دنبال می‌کند که اخوان المسلمین مصر در سال‌های اولیه‌اش طی کرد. فهم جهت‌گیری‌های شناختی، عاطفی و عملی این جریان‌ها، دلالت‌های آن برای کنش‌ورزی پیروان در عرصه‌های مختلف و به ویژه در عرصه سیاسی از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. بنابراین می‌توان گفت میان مذهب و سیاست در وضعیت کنونی در جامعه کردستان نسبت‌های جدیدی ایجاد شده است که نیازمند مطالعه بیشتر است. این نکته مسئله‌ای به غایت مهم و قابل توجه است چراکه نوعی شکاف و چندپارگی مذهبی و به تبع آن فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در جامعه کرد را نشان می‌دهد که تا به حال توجه چندانی بدان نشده است. لذا پرداختن به رابطه مذهب و کنش‌ورزی سیاسی در استان کردستان باید با در نظر گرفتن این تقسیم‌بندی باشد. کنش‌ورزی سیاسی می‌تواند مجرای برای واکاوی هویت‌یابی و تفسیر زیست جهان پیروان این جریان‌های اسلام‌گرا باشد. لذا لازم است برای درک هر چه بیشتر این پدیده به دیدگاه‌های پیروان نیز رجوع کرد، چراکه این افراد در جریان زندگی روزمره به تولید و بازتولید این نظام معنایی می‌پردازند. به علاوه، مذهب و قومیت از منابع مهم هویت‌یابی و ارائه دهنده نظام‌های معنایی است و در مناسبات و پویای سیاسی و اجتماعی در ایران

و به تبع آن در کردستان هم نقش مهمی دارد؛ می‌توان گفت مجاهدین کردستان اسلام‌گرایان کردی بودند که در طول دهه ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۰ علیه دولت عراق و حکومت صدام حسین جنگیدند. در طول جنگ ایران و عراق، شیخ عثمان عبدالعزیز، رهبر جنبش انقلاب اسلامی، خواستار یک ملت مستقل کرد و همچنین اعلام جنگ مقدس علیه عراق و علیه بعضی‌ها شد که رهبری اسلام‌گرایان مستقل کرد، سازمان‌های اسلام‌گرای کرد و حتی سربازان پیش‌مرگ که دارای گرایش‌های اسلام‌گرا بودند، نوعی جبهه متحد را تشکیل دهند. بسیاری از اسلام‌گرایان کرد در کوه‌های کردستان اردوگاه‌های آموزشی راه‌اندازی کردند، مردم را جذب کردند و شروع به شورش علیه عراق کردند. مدت کوتاهی قبل از کشتار حلبچه، صدام حسین با علمای اسلام کرد سرکوب کرد که باعث شد آن‌ها از حلبچه فرار کنند و به ایران بروند، جایی که از حمایت قوی برخوردار بودند. آن زمان بود که مجاهدان کرد در حلبچه که بعداً به سنگر آن‌ها تبدیل شد، فعال شدند. بسیاری از کردهای حلبچه به این نتیجه رسیدند که جهاد بهترین راه برای رسیدن به عراق است. مجاهدین بسیاری از داوطلبان کرد را از ایران پذیرایی کردند.

بنابراین سلفی‌گری در استان کردستان ایران، پدیده‌ای تقریباً نوظهور است که سابقه آن به ۱۵ سال پیش می‌رسد. سلفیت ابتدا در اکراد عراق در دهه هفتاد شمسی رواج یافت. در جنگ گروهک اتحادیه میهنی کردستان «P.U.K» با جنبش اسلامی کردستان «I.M.K» در سال ۱۳۷۲ شمسی اسلاف کرد به کشورهای دیگر از جمله سوریه و یمن فرار کردند. در خلال تجاوز آمریکا به خاک عراق و سقوط «صدام حسین» به کردستان عراق بازگشتند. بعد از تجاوز ائتلاف آمریکا به عراق، گروه «انصارالاسلام» به ایران آمده و اقدام به گسترش ایدئولوژی سلفی-تکفیری خود در میان اکراد ایرانی کرد. گروه‌های افراطی در کردستان در حال عضوایی از اقشار ضعیف و محروم جامعه هستند. در این شرایط قشر محروم جامعه برای خروج از بحران مالی و روحی به این گروه‌ها می‌پیوندند. عقاید دینی مهم‌ترین عامل در پیوستن به سلفیت است. گفتنی است که «خانقاه»ها و عبادتگاه‌های مذهبی در این مناطق کانون جذب افراد هستند. بر اساس گزارشات وبسایت «Hengaw News» تاکنون ۱۴۱ جوان از سقز به گروه‌های تکفیری در افغانستان، عراق، سوریه و پاکستان پیوسته‌اند. ملا حسین صالح‌آباد، ملا هادی هرمیدل و ملا محمد علوی از جمله شخصیت‌های مهم در جذب جوانان کرد هستند. در شهرهای مریوان، سنندج و جوانرود نیز شرایط مشابهی وجود دارد. شمار زیادی از اسلام‌گرایان از این شهرها در جنگ با پیش‌مرگ‌های نیروهای کرد به داعش پیوسته‌اند.

از این رو به نظر می‌رسد که دشمنان اسلام با راهبرد اسلام علیه اسلام در تأسیس و حمایت از گروه‌های افراطی و دامن زدن به اختلافات مذهبی، به دنبال معرفی کردن چهره خشن از اسلام و مسلمانان هستند. امروز جهان اسلام یکی از سخت‌ترین دوران خود را می‌گذراند و شریعت شاهد رشد و گسترش جریان‌های افراطی و تکفیری است. اقدام‌های این جریان‌ها از جمله کشتار مردم، ترور علمای جهان اسلام و تخریب اماکن مقدس، ضربات جبران‌ناپذیری بر پیکر جهان اسلام وارد کرده است. حمایت‌های همه‌جانبه دیپلماتیک و بین‌المللی برخی قدرت‌های بزرگ از کشورهای حمایت‌کننده تکفیری‌ها و حامیان آن‌ها در همین راستاست. ترویج اندیشه اسلام اعتدالی و گسترش فرهنگ هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و هم‌گرایی امت واحده اسلامی، شناسایی و بررسی اندیشه تکفیری و افراط‌گرایانه، آگاه‌سازی و تبیین خطرات و مشکلات حاصل از تفکرات تکفیری و اقدام‌های خشن و افراطی، تقویت اتحاد و همگرایی علمای اسلام و موضع‌گیری‌های جهانی علیه تفکرات و جریان‌های افراطی و تکفیری، بررسی راه‌های برون رفت از بحران تکفیر و ترسیم جامعه ایده‌آل از مهم‌ترین اهداف جامعه اسلامی است. بنابراین پیوند دین و سیاست در میان اهل سنت بعد از الغای خلافت که عملاً برای مدت‌های مدید مسکوت مانده بود، با ورود مدرنیته و با عاریت گرفتن از آن، نواندیشان دینی همچون رشید رضا، محمد عبده و... زمینه‌های این تداخل را فراهم آوردند و سپس با شکل‌گیری جریان‌های اسلام‌گرای نوین چون اخوان المسلمین، جماعت اسلامی پاکستان و... بار دیگر زمینه‌های دینی-سیاسی تداخل دین در سیاست را با تفسیرهای نوین از متون دینی فراهم کردند. در کردستان با وجود حضور پررنگ اسلام اما به دلیل حاکمیت تصوف از نظر دینی برای چندین قرن، دین از تداخل (بجز در سال‌های ۱۸۷۹ تا ۱۹۳۷) در سیاست دور نگه داشته بود تا این‌که در دهه ۵۰ شمسی و با شکل‌گیری

مکتب قرآن در کردستان زمینه تداخل فراهم شد. مکتب قرآن از سال ۱۳۷۱ عملاً فعالیت‌های سیاسی خود را متوقف و جهت‌گیری‌هایش بیشتر معطوف به اهداف تربیتی شده است. سلفی‌ها (به ویژه سلفی‌های غیرجهادی) هم عمدتاً به اعمال دینی اهتمام می‌ورزند. در دو دهه اخیر، جماعت دعوت و اصلاح زمینه پیوند دین و سیاست را کردستان مهیا ساخته است. جماعت دعوت و اصلاح ایران اگر چه دارای ریشه‌های فکری اخوانی است اما با شاخه‌های دیگر اخوان تفاوت‌های بارزی دارد. برخلاف شاخه‌های دیگر اغلب که در نظام سیاسی با ایدئولوژی‌های سوسیالیستی و ناسیونالیستی و یا اسلام سنی ظهور و نمو پیدا کرده‌اند، جماعت دعوت و اصلاح ایران در درون نظام سیاسی با مذهب رسمی تشیع فعالیت می‌کند که این خود در رویکردها و جهت‌گیری‌های آن‌ها مؤثر بوده است.

پیوند تاریخی نیرومندی بین مذهب و سیاست در جهان اسلام وجود دارد که منعکس‌کننده سرشت اسلام به مثابه مذهبی حقوقی است که هم برای ساماندهی اجتماعی و هم اخلاق فردی قانون دارد، از این رو اسلام در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی نقش حیاتی دارد (Hegghammer, 2010). اگرچه به نظر مارک تسلر، اسلام دارای چنین پتانسیل سیاسی گسترده‌ای می‌باشد، و به بیان حمید عنایت، «اندیشه سیاسی، فعال‌ترین حوزه از حیات فکری مسلمانان در دو قرن اخیر بوده است» (Enayat, 1997). اسلام همان‌گونه که خداوند آن را فرستاده و پیامبرش آن را ابلاغ فرموده‌است، باید سیاسی هم باشد، زیرا تعالیم و شریعت کامل و فراگیر و فقه و مقررات آن همه ابعاد زندگی از طهارت تا بنیان‌گذاری حکومت و رهبری را شامل می‌شود. جماعت دعوت و اصلاح در چارچوب اندیشه اسلامی با هدف حفظ اعتقادات و هویت اهل سنت ایران و نیز فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه همه جانبه زندگی فردی و اجتماعی مردم ایران در پرتو باور به کرامت ذاتی بشر، آزادی، عدالت، شورا، دگرپذیری و ارزش‌های بنیادین اخلاقی در ابعاد مختلف زندگی تشکیل شده است (اساسنامه جماعت دعوت و اصلاح، مصوبه کنگره چهارم). اشاره به مفاهیم آزادی، عدالت، شورا و دگرپذیری در مرامنامه و اساسنامه جماعت، دارای همان بار سیاسی مفاهیم انتخابات، آزادی، برابری و قبول مخالف در رویکردهای سیاسی مدرن است. یکی از عوامل ظهور جریان‌های اسلام‌گرا در کردستان در قرن بیستم در واکنش به فعالیت احزاب ملی‌گرا بوده است. دیدگاه تسلر (۲۰۰۲) مبنی بر پیوند وثیق و مستقیم جهت‌گیری‌های مذهبی با فرهنگ سیاسی در خصوص جماعت دعوت و اصلاح از قابلیت کاربست برخوردار است؛ این جریان مذهبی با اتخاذ افکار اخوان‌المسلمین در کردستان، فرهنگ سیاسی دموکراتیک‌تری نسبت به دیگر جریان‌های اسلام‌گرا دارد و از عناصر فرهنگ سیاسی دموکراتیک همچون تشکیل پلونیوم، انتخابات در تعیین رهبران، شرکت در فعالیت‌های سیاسی رسمی ایران، حضور زنان در کادر رهبری و... برخوردار است و همچنین در تأیید دیدگاه دکمجیان (۱۳۹۵) در خصوص شکل‌گیری جریان‌های مذهبی، شکل‌گیری جماعت دعوت و اصلاح ایران در کردستان در دهه ۵۰ شمسی واکنشی به بحران هویت و بحران مشروعیت و تضاد طبقاتی کردستان در دهه ۵۰ و ۶۰ شمسی بوده است. در دهه ۳۰ و ۴۰ شمسی با افزایش فعالیت‌های احزاب ملی‌گرا و کاهش اقتدار تصوف در کردستان یک نوع بحران هویت و بحران مشروعیت شکل گرفته بود و همچنین به واسطه نظام ارباب رعیتی و قبیله‌گرایی در کردستان، تضاد طبقاتی شدت پیدا کرده بود و جریان‌های اسلام‌گرا نظیر مکتب قرآن، جماعت دعوت و اصلاح، سلفیت و... در واقع نوعی واکنش به این نوع بحران‌ها بوده است. اما آنچه که در اینجا در ارتباط با جماعت دعوت و اصلاح ایران در ارتباط با دیدگاه‌های تسلر و دکمجیان قابل تبیین نیست، حوزه مکانی فعالیت جماعت دعوت و اصلاح ایران به مثابه جریانی شهری و تحصیل که مورد حمایت قشر متوسط بوده است. در واقع جماعت دعوت و اصلاح نوعی رویکرد نوگرایانه به اسلام و آموزه‌های اسلام را اتخاذ نموده است که قائل به شرایط مکانی-زمانی در تفسیر متون دینی می‌باشد و این نوع آموزه‌ها با دیدگاه محافظه‌کارانه تصوف و اسلام سنتی حاکم بر مناطق روستایی و طبقات پایین جامعه در تضاد است.

۴- عوامل رشد و گسترش سلفی‌گری در مناطق کردنشین

با واکاوی دقیق‌تر خاستگاه و منشاء رشد و گسترش این جریان‌های انحرافی که اساساً هیچ ارتباط منطقی با اصل اسلام نداشته و با وجود مسلمان نامیدن خود، فقط نوعی تفکر هستند که علیه اسلام فعالیت می‌کنند، به چهار عامل اصلی می‌رسیم که به عنوان بستر شکل‌گیری این جریان‌ها عمل می‌کنند:

۴-۱. نداشتن سواد دینی

یکی از جدی‌ترین و فراگیرترین آسیب‌ها در گروه‌های سلفی و تروریستی بهره نبردن درست از معلومات دینی است که در کل باعث خودرأیی و تفسیر شخصی عناصر آن‌ها از دین شده است. بررسی نشان می‌دهد که اکثر اعضای این گروه‌ها یا بی‌سواد بوده یا از کمترین سواد برخوردار هستند. غیر از این موضوع اکثر افراد عضو در چنین گروه‌هایی، تحصیلاتی خارج از حوزه‌های دینی داشته یا عمدتاً از منابع دست‌چندم و نامعتبر، اعتقادات و آگاهی‌های خود را کسب نموده‌اند.

۴-۲. حاضر نبودن به موقع و مناسب روحانیت و علمای دینی

این پدیده در برخی موارد باعث گرایش این افراد به گروه‌های افراطی سلفی می‌شود. در هر دو مورد ارتباط ضعیف سازمانی بین علمای دین و جامعه در شکل‌گیری انحرافات مؤثر بوده است.

۴-۳. حضور و فعالیت گروه‌های افراطی و منحرف

در فقدان فعالیت گروه‌های اصیل دینی، گروه‌های افراطی و انحرافی توانسته‌اند برخی از حوزه‌های اجتماعی را به دست گرفته و خود نمایی کنند، بنابراین به راحتی در دام گروه‌هایی می‌افتند که با ظاهر دینی آنان را جذب می‌کنند. این گروه‌ها توانسته‌اند با انجام فعالیت‌های تبلیغی و به دست گرفتن هدایت برخی مساجد و مراکز دینی شرایط مساعدی را برای ترویج افکار خود فراهم آورند. از سوی دیگر نیز با اقدام‌های تخریبی و ایضایی عرصه را برای فعالیت علمای دینی تنگ نموده‌اند که از نمونه‌های آن تهدید یا اقدام به ترور برخی علمای اهل سنت فعال و آگاه کردستان است.

۴-۴. توجه نکردن به مبانی وحدت اسلامی در سطوح پایین جامعه

با وجود هدایت‌ها و نگاه مثبت علمای بزرگ دنیای اسلام مبنی بر بشارت امت اسلامی در شکل‌گیری وحدت، با تأسف فراوان در سطوح پایین جامعه برخی رفتارهای متناقض بروز می‌کند. مقوله وحدت یک اصل راهبردی در بین مسلمین است، اما در برخی از عرصه‌های کوچک مشاهده می‌شود که افرادی دانسته یا ندانسته با طرح مسائل اختلاف‌افکن و دامن زدن به اختلاف‌ها، زمینه‌ساز فعالیت‌های افراطی می‌شوند و این روند همچنان در طرفین روبه‌ازدیاد است. به این معنی که هر طرف به جای اثبات حقانیت خود سعی در نفی دیگران از طریق تخریب دارد. این روند موجب گسترش فعالیت‌های افراطی و سازماندهی گروه‌های تندرو می‌شود. چنان‌که در بررسی برخی اقدام‌های گروه‌های سلفی، توهین‌های طرف مقابل به عنوان یکی از دلایل اصلی توجیه اقدام‌های خشونت‌بار مطرح شده است.

۴-۵. عوامل دیگر

دلایل دیگری را نیز می‌توان به دلایل گسترش سلفیت در سطح مناطق کردنشین اضافه نمود. از جمله:

۱- بی‌توجهی دستگاه‌های مسئول فرهنگی و دینی در شناسایی این نحله انحرافی و معرفی آن‌ها و تلاش هماهنگ و سازمان‌یافته جهت مقابله احسن با این پدیده.

۲- عدم وجود حساسیت لازم در ارتباط دادن ریشه‌های پدیده مزبور به دخالت بیگانگان.

- ۳- حضور و فعالیت مبلغین وهابی و سلفی در مناطق کردنشین.
- ۴- وجود فقر و بیکاری و مشکلات ناشی از آن در مناطق کردنشین.
- ۵- عدم برنامه‌ریزی جامع و منسجم فرهنگی در برخورد با این پدیده در مناطق کردنشین و پاسخگویی به شبهات دینی و اعتقادی افراد.
- ۶- عدم معرفی دقیق و کامل اسلام ناب و دور کردن پیروانها از اسلام نبوی (ص) توسط صاحبان تفکر دینی به آحاد مردم، بویژه نسل جوان از طرق و ابزارهای گوناگون فرهنگی.
- ۷- کمک و حمایت مادی و معنوی کشورهای عربی از عناصر سلفی در مناطق کردنشین.
- ۸- تبلیغات گسترده رسانه‌ای و مناظره‌های ماهواره‌ای با هدف تضعیف اعتقادات شیعی و ایجاد تفرقه‌های قومی و مذهبی.

۵- اسامی جوامع اسلام‌گرا

در بیشتر موارد، نام گروه به وسیله بنیانگذاران آن انتخاب شده، مگر در مواردی که مطبوعات و رسانه‌ها و یا مقامات حکومت نام دیگری به آن می‌دهند. نام‌های انتخاب شده از سوی جوامع بنیادگرا (= وهابی و سلفی)، تمایل آن‌ها به تقویت مشروعیت الهی‌شان را منعکس می‌سازد. در نتیجه، استفاده مکرر از بعضی اصطلاحات و عبارات، اعتبار و درستی مذهبی و تاریخی آن‌ها را نشان می‌دهد. از جمله اینها، عبارتند از:

- حزب الله: حزب خدا
- الاخوان: برادران
- الفتح: تسخیر اسلامی
- الحق: حقیقت (اسلام)
- الجهاد: جنگ مقدس
- جندالله: سرباز خدا
- التحریر الاسلامی: آزادیبخش اسلامی
- مجاهدین: جنگجویان راه خدا
- دعوة: فراخوانی (به قیام علیه حکومت جابر)
- توحید: وحدانیت خداوند.

۶- گروه‌های مذهبی سلفی با تفکرات وهابی در مناطق کردنشین

از آنجا که، تغییر بافت مذهبی و غلبه تفکر وهابیت بر اهل سنت کردستان که عمدتاً شافعی مذهب هستند قاعداً باید بسیار دشوار باشد و با کمترین تأثیر و بازدهی انجام گیرد؛ اما وهابیان به لباس علمای اهل سنت در آمده و از جایگاه آنان به نشر افکار خویش می‌پردازند. گروه‌های مذهبی ذیل در واقع همان تفکر وهابیت در لباس اهل سنت است:

- مکتب قرآن (پیروان احمد مفتی‌زاده و گروه شمس)
- انصار الاسلام
- گروه انصار السنة
- توحید و جهاد

- کتائب کردستان

- ابناء الصلاح الدین

- احفاء الصلاح الدین

- اخوان المسلمین

- جماعة التبلیغ

در این بین، مکتب قرآن به دلیل گستردگی فعالیت‌ها و دامنه نفوذش از اهمیت خاصی برخوردار است.

۶-۱. گروه مکتب قرآن

گروه مکتب قرآن از سال ۱۳۵۵ توسط احمد مفتی‌زاده و مشارکت علمای اهل تسنن سایر نقاط کشور با تنظیم اساسنامه ۱۶ ماده‌ای و با هدف دفاع و حمایت از اهل تسنن در قبال توسعه‌طلبی تشیع و حاکمیت ولایت فقیه در غرب کشور تحت عنوان شورای شمس در مریوان، سنندج، سقز، روانسر فعال بوده و بعد از انقلاب نیز تداوم داشته است. بعد از به انحراف رفتن این جماعت، قرار گرفتن در مقابل جریان انقلاب اسلامی و مخالفت کردن با قانون اساسی و تبلیغ علیه نظام، با عوامل آن در سال ۱۳۶۱ برخورد شدیدی صورت گرفت و اعضای آن محکوم به زندان از شش ماه تا پنج سال شدند. بعد از آزاد شدن اعضای آن دوباره به احیای گروه مکتب قرآن اقدام نمودند ولی این بار برای برانگیختن حساسیت‌ها شعار دخالت نداشتن در سیاست را سردادند و با راه‌اندازی جلسات قرآن به تبلیغ تفکرات خود پرداختند. در این مدت مهم‌ترین هدف خود را نفوذ در دستگاه‌های دولتی به خصوص آموزش و پرورش قرار دادند. همچنین پشتیبانی مالی خانواده‌های فقیر از جمله دلایل موفقیت نفوذ این افراد در بین خانواده‌هاست. در حال حاضر بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد بیش از ۲۰ هزار عضو در «مکتب قرآن» مشغول به فعالیت هستند. به نظر می‌رسد در سیر تفکرات مفتی‌زاده کسانی چون سید قطب، ابوالعلا مودودی و علی شریعتی تأثیراتی داشته‌اند. بعد از فوت مفتی‌زاده (نماینده مردم استان کردستان در دور اول مجلس خبرگان رهبری)، در سال ۱۳۷۱ دو انشعاب گسترده در مکتب قرآن صورت گرفته است، گروه اول جریان موسوم به اکثریت که معتقد به فعالیت غیر سیاسی است و صرفاً دنباله رو نصایح قبل از مرگ رهبر خود هستند، رهبر این دسته آقای «سعدی قریشی» می‌باشد و گروه دوم جریانی موسوم به اقلیت است، این دسته همراه با فعالیت‌های دینی فعالیت سیاسی هم دارند و علاقمند به بدست‌گیری قدرت سیاسی، رهبر این طیف آقای «حسن امینی» است. فعالیت افراد مذکور با توجه به اختلافات ایجاد شده بصورت دو شاخه سقز و سنندج و جدا از هم و غیر مسلحانه در مخالفت با نظام ج.ا.ایران و شیعه تداوم یافته است. گروه‌های انشعابی که تحت عنوان مکتب قرآن تغییر نام داده نقش مؤثری در گسترش ایده سلفیت در استان داشته و افراد گروه‌های تکفیری سلفی عمدتاً انحرافات فکری را از رهبران و القاعات افراد این گروه‌ها کسب کرده‌اند. این گروه فعالیت‌های تبلیغی خود را با هدف گسترش سلفیت در استان متمرکز نموده و در اکثر شهرهای سنی‌نشین اقلیم کردی کشور بویژه سقز، سنندج، دیواندره، مریوان، دهگلان، روانسر، پاوه، جوانرود، بوکان دارای حامیان و مراکز تبلیغی پنهان بوده و در مناسبت‌های مختلف تحت عنوان تدریس قرآن اقدام به برگزاری مراسمات در منازل و مساجد می‌نمایند و همه ساله هواداران آن در مراسم ختم صحیح بخاری و دستار بندی زاهدان مشارکت فعال دارند. (اسناد و مدارک موجود در پلیس امنیت عمومی ناجا). منابع اصلی مورد استفاده مکتب قرآن کردستان با توجه به حکم صریح قرآن کریم، عبارتند از: «کتاب»، «سنت» و «اجماع» اولی الامر «یا ایها الذین آمنوا أطیعوا الله و أطیعوا الرسول و اولی الامر منکم...» بعد از منابع یاد شده از آراء و نظرات مضبوط و مکتوب مرحوم کاک احمد و سایر دانشمندان و صاحب‌نظران متعهد گذشته و حال نیز استفاده می‌نماید.

۶-۲. انصار الاسلام

بیش از همه گروه‌های سیاسی اسلامی در سطح کردستان، نام گروه انصارالاسلام به عنوان یک گروه تندرو و جنگجو و تروریست بر سر زبان‌هاست و فهرستی از ترور و اعمال خشونت‌آمیز و اعمال ناپسند (از جمله درآوردن جسد مشایخ ته وئله) به آن‌ها نسبت داده می‌شود. مؤسس گروه انصارالاسلام شخصی به نام نجم الدین فرج می‌باشد که به ملا کریکار شناخته شده است. ملا کریکار در سال ۱۹۸۲ تا ۱۹۸۴ در ایران زیسته است. سپس به افغانستان رفته و سال‌ها در افغانستان در زمان عبدالله عزام چون یک مجاهد زیر نظر او فعالیت داشته و از این فرد سلفی مسلک بسیار تأثیر پذیرفت. (برگرفته از سایت سراج: www.serajj.ir ساعت: ۵۳: ۰۹ مورخ ۱۳۹۳/۰۴/۱۱). ملا کریکار زیر نظر عبدالله عزام در افغانستان شاگردی کرده و بسیار از او تأثیر پذیرفته است. وی استادش را این گونه معرفی می‌کند: «معجونی که چهار شخصیت در تکوین و ساختنش سهیم بوده‌اند: ۱- ابن تیمیّه در عقیده؛ ۲- سید قطب در منهج حرکتی؛ ۳- شرف الدین نووی در فقه؛ ۴- ابن قیم جوزیه در سلوک عرفانی» و پیداست که وی هم از منابع مؤثر در تکوین شخصیت استادش تأثیر پذیرفته است؛ بخصوص از اسامی فرزندان ارادت وی به ابن تیمیّه و سید قطب هویداست (یکی از فرزندانش به اسم معالم و دیگری به نام ابن تیمیّه است و سومی بنام ظلال). جماعت انصار الاسلام در سال ۲۰۰۱ در کردستان عراق به وجود آمد و در آغاز با نام «جندالاسلام» فعالیت می‌کرد و اعضایش از کردهایی بودند که در افغانستان جنگیده و زیر پوشش القاعده بودند. پیش از حمله آمریکا به عراق این جماعت در روستاهای ناحیه اورامانات غربی پایگاه‌هایی داشتند. این جماعت تا زمان حمله آمریکا به عراق در مناطق «بیاره»، «ده گاشیخان» و چند منطقه دیگر در اورامان غربی ساکن بودند و مردم این مناطق به شدت از آن‌ها حمایت می‌کردند. در سال ۲۰۰۲، انصارالاسلام طرفداران خود را از کشورهای عربی، از میان کردهای ایرانی، مسلمانان افغانی و افراد تازه مسلمان کشورهای غربی جمع کرد و آماده هرگونه مبارزه با آمریکایی‌ها که قصد حمله به عراق را داشتند، شد. ملا کریکار به جرم خیانت (در پی ضدیت با جهاد علیه آمریکا) از رهبری انصارالاسلام عزل و فردی به نام عبدالله شافعی معروف به «وریا هه ولیری» به رهبری گروه انصارالاسلام در مناطق کردنشین و «احمد فاضل الخلیفه» معروف به ابومصعب الزرقاوی به ریاست گروه در دیگر مناطق عراق انتخاب گردید و عملیات و مبارزاتش را به نام توحید و جهاد آغاز کرد (همان).

این جریان جهت پیشبرد برنامه‌ها و فعالیت‌های خود، از سه شیوه‌ی فعالیت علنی، نیمه علنی و مخفی استفاده می‌کند. فعالیت علنی: بخش علنی فعالیت‌های انصار الاسلام شامل ترویج و تبلیغ و آموزش عقیدتی- نظامی است. این گروه برای انجام امور تبلیغاتی خود، عمدتاً از منبر مساجدی که به هر طریق توانسته پیش‌نمازهای آن‌ها را با خود همراه و هم عقیده کند استفاده می‌نماید. این مساجد که در حال حاضر تعداد آن‌ها بالغ بر ده‌ها مسجد برآورد می‌شود. عمدتاً شامل مساجد روستایی و مساجد حاشیه‌ی شهرهای کردستان، بویژه شهرهای جنوب کردستان (از جوانرود تا بوکان) است. ایراد خطبه‌های تحریک کننده و عوام فریبانه با محتوای تأکید افراطی بر ظواهر دین، ترویج سلفی‌گری، شیعه‌ستیزی، ضدیت با هر نوع نواندیشی دینی و مسایل و مباحثی از این دست، باعث رونق پیش‌نمازها و مساجد تحت کنترل انصار الاسلام شده است. لازم به گفتن است که نوع آموزش نظامی این هسته‌ها، تماماً به "جنگ شهری" اختصاص دارد و عبارت است از بمب‌گذاری، ترور، جنگ خیابانی و جنگ خانه به خانه. که این مسأله از برنامه‌های خطرناک جریان انصارالاسلام برای آینده حکایت دارد. (همان). همچنین نباید فراموش کرد که خروج تنها یکی از این هسته‌های راکد، موسوم به "هسته کاوه" در سال ۱۳۸۸ ترور دو مقام قضایی و دو روحانی شناخته شده سنندجی را در پی داشت که یکی از آنان نماینده مردم سنندج در مجلس خبرگان بود. «بعد از این ترورها، نیروهای وزارت اطلاعات در محله "شریف آباد" سنندج مخفی‌گاه هسته کاوه را مورد حمله قرار داد و اعضای گروه را معدوم کردند».

فعالیت نیمه علنی شامل شبکه‌یی از بنیادهای ظاهراً "خیریه" است که در مناطق سنی‌نشین ایران، کشورهای مسلمان منطقه و برخی کشورهای اروپایی سرگرم جمع‌آوری کمک مالی برای انصارالاسلام هستند. فعالیت‌های مخفی گروه نیز عمدتاً در راستای تشکیل هسته‌های

جهادی کوچک، با هدف بهره‌گیری از آن‌ها در مواقع لزوم در آینده «جهاد علنی علیه ج.ا.ا» اختصاص دارد (اسناد و مدارک موجود در پلیس امنیت عمومی ناجا).

انصارالاسلام آشکارا با تعدادی از دولت‌های مرتجع منطقه (بویژه عربستان و پاکستان) و برخی نهادهای امنیتی و جاسوسی غربی (بویژه انگلستان و آمریکا) رابطه دارد. «تحسین ملا علی» امیر امارت اسلامی سابق کردستان و یکی از رهبران برجسته انصارالاسلام، در حالی که ظاهراً تحت تعقیب آمریکا است، آزادانه از این کشور به آن کشور تردد داشته و طی نامه تهدیدآمیزی که به عمویش «رهبر اتحاد اسلامی عراق» در سال ۲۰۰۷ نوشته آشکارا به روابط گرم خود با مقامات امنیتی انگلستان اشاره می‌کند. همچنین از پیوندهای صمیمانه خود با خاندان قدرتمند «ترکی» در عربستان سخن می‌گوید. در همین زمینه می‌توان به فعالیت‌های منطقه‌یی بنیاد "صلاح الدین ایوبی" اشاره نمود که آزادانه در حال جذب و جمع‌آوری کمک‌های مالی برای انصارالاسلام است و بدون هیچ مشکلی وجوه جمع‌آوری شده را در بانک‌های اروپایی ذخیره می‌کند. این مقدار البته تنها بخش کوچکی از ارتباطات خارجی انصارالاسلام است که ما از آن اطلاع داریم.

۳-۶. گروه انصارالسنه

انصار السنه، نسخه شبیه‌سازی شده انصارالاسلام است که ارتباط مستقیمی با طالبان و گروه القاعده در عراق دارد و از سپتامبر ۲۰۰۱ فعالیت خود را در عراق آغاز کرد. گروه انصار السنه را باید از پیشقراولان عملیات فجیح تروریستی از جمله سربردن گروگان‌ها در سال‌های اخیر دانست. انصارالسنه با بیانیه‌ای که در آوریل ۲۰۰۳ صادر کرد؛ اولین گروهی بود که رسماً عمل جنایتکارانه سربردن شهروندان عراقی را به اتهام همکاری با اشغالگران به عهده گرفت و تصاویر آن را در شبکه اینترنت منتشر کرد و از همین طریق هم معروف شد. گروه انصار السنه، شدت در

استان الانبار، بغداد و موصل عراق فعال است. اعضای گروه انصار السنه را برخی کردهای تندروی سنی و مجاهدین عرب تشکیل می‌دهند. رهبری گروه انصار السنه را ابو عبدالله الحسن بن محمود برعهده دارد. این گروه مدعی است که رهبری ۱۲۰۰۰ مهاجم مسلح در ۱۶ تپ تروریستی در عراق را برعهده دارد. افراد این گروه عمدتاً سلفی و از اکراد ایرانی و عراقی هستند. افراد این گروه قریب یک کتیبه (گروهان) بوده و در قالب هسته‌های ۲ الی ۴ نفره و یا به همراه خانواده‌هایشان در اقلیم کردی کشور پراکنده هستند. در حال حاضر فرمانده و مسئول گروه در کردستان شخصی بنام ملا کمال بوده که ظاهراً این نام مستعار و آدرس دقیقی از وی در دسترس نمی‌باشد. احتمال انجام هرگونه عملیات یا اقدام تروریستی از جانب آنان به تاسی از رهبران القاعده و گروه‌های سلفی جهادی علیه نظام ج.ا.ا. خصوصاً در استان کردستان، متصور است (اسناد و مدارک موجود در پلیس امنیت عمومی ناجا).

۴-۶. توحید و جهاد

جماعت «توحید و جهاد»: این گروه که خطرناک‌ترین گروه تروریستی جهان شناخته می‌شود، هسته اولیه القاعده در عراق را تشکیل می‌دهد. این گروه را می‌توان معروف‌ترین گروه سلفی- تروریستی دانست که از جنایت و اعمال تروریستی برای تحقق اهداف خود استفاده می‌کند. ابو مصعب الزرقاوی این گروه را تأسیس کرد و پس از هلاکت زرقاوی، اکنون ابو ایوب المصری آن را هدایت می‌کند؛ این گروه در ادامه به "قاعده الجهاد در بلاد الرافدین" تغییر نام یافت تا بعد از مدتی آنچه که به دولت اسلامی عراق «داعش» شهرت یافته را تشکیل دهد. کارشناسان، زرقاوی را نسخه به روز شده گروه القاعده بعد از حملات ۱۱ سپتامبر توصیف می‌کنند. استفاده افراطی زرقاوی از ایدئولوژی‌های سلفی وی را به شخصیتی خونریز و افراطی تبدیل کرد. گروه توحید و جهاد که در واقع شاخه اصلی و رسمی القاعده در عراق است بعد از ربودن و شکنجه کردن قربانیان خود، آنان را به شکل فجیعی از پای در می‌آورد، قربانیان این گروه معمولاً با سرهایی جدا شده در مناطق مختلف شهر یافت می‌شوند. از دیدگاه قاعده الجهاد (توحید و جهاد) همه افراد شاغل در ادارات دولتی و مأموران پلیس و ارتش عراق، مشرک و کافرند. در

استان کردستان، گروه تروریستی که خود را با نام «جماعت توحید و جهاد» معرفی کرده بود از اردیبهشت سال ۸۸ عملیات و اقدامات تروریستی مختلفی را در استان کردستان انجام داده و در این مدت شماری از پرسنل فرماندهی انتظامی کردستان، دو تن از روحانیون و افسار مختلف مردم را نیز به شهادت رسانده‌اند. اولین اقدام‌های خود را با آتش زدن قبور بعضی از امام زادگان یا منفجر کردن قبور بعضی از بزرگان دینی شهر سنندج شروع کردند. به دنبال آن دست به ترور و بمب‌گذاری زدند و همه کارهای خود را به نام جهاد با کفر، مبارزه با انحراف و مقابله با بدعت‌گذاران دینی در افکار عمومی توجیه می‌کنند.

۵-۶. کتائب کردستان

گروه کتائب کردستان در واقع گروهی تکفیری و جهادی منشعب شده از کتائب عراق است. کتائب از گروه‌های سلفیت تکفیری و در واقع همان حزب حرکت اسلامی عراق که قبلاً در شمال آن کشور فعال بوده می‌باشد که به دنبال حمله امریکا به عراق با توجه به ایده وهابیت سران حزب به القاعد ملحق و به عنوان کتائب (شاخه نظامی و کردی القاعده) تغییر نام داده است. این گروه دارای چند کتیبه (گروهان) و هر کتیبه چند سرب (گروه) در قالب هسته‌های پنهان مسلح در اقلیم کردی کشور (استان‌های غربی) و نیز استان کردستان «شهرهای مهاباد، سقز، سنندج و مریوان» گسترش دارد. مسئول شورای فرماندهی این گروه فردی بنام ملا سعد (ملا احمد عراقی) می‌باشد. این گروه دارای لجنه عملیه یا شورای فرماندهی مرکب از امرای گروه و لجنه شرعیه یا هیئت شرعیه مرکب از علمای سلفی تندرو جهادی می‌باشد. هیئت شرعیه مفتی صدور احکام عملیاتی هستند و لجنه عملیه مجری اجرای احکام هیئت شرعیه محسوب می‌شوند. دو نفر به نامان «ناصر مداح علی محمد» و «فرهاد جمال رشید» از اتباع عراقی گروه که از امرای گروه بوده در سال ۸۸ توسط ناجا در سنندج دستگیر، که در تحقیقات معموله مشخص گردید سالیان متمادی با مدارک جعلی و هویت ایرانی در جمهوری اسلامی ایران به سر برده و اقدامات تروریستی را در عراق هدایت نموده‌اند. پیش‌بینی می‌شود استعداد گروه در حال حاضر حدود ۳۶۴ نفر بوده که تعداد ۱۰ نفر آنان هیئت شرعیه و ۱۰ نفر امیر و فرمانده و مابقی عناصر عملیاتی و استشهدادی هستند.

۶-۶. ابناء الصلاح الدین

ابناء الصلاح الدین گروهی منشعب شده از انصارالسنه است. پس از دستگیری ملا علی کرمی «در اواخر سال ۹۱» این گروه از انصارالسنه منشعب و به رهبری شخصی به اسم ملا محمد رستمی در شهرستان سقز و بانه و نوار مرزی به سمت کردستان عراق شروع به فعالیت نمودند و استعداد آن‌ها ۳۵ نفر می‌باشد و عمده اعضای این گروه ایرانی، اما تحت تأثیر رفتارهای گروه‌های عراقی می‌باشند. در حال حاضر در روستاهای مرزی شهرستان مذکور مشغول اقدامات تبلیغی بوده و تهدید این گروه همچون سایر گروه‌های مذهبی تندرو در استان به صورت بالقوه بوده و بنیان گروه در حال حاضر جهاد علیه ج.ا.ا. به مصلحت ندیده چراکه مأمونی بهتر از ایران نمی‌شناسند (اسناد و مدارک موجود در پلیس امنیت عمومی ناجا).

۷-۶. احفاء الصلاح الدین

مؤسس این گروه فردی به نام تحسین ملا علی بوده که در عملیاتی در وزیرستان پاکستان در سال ۹۰ کشته شده در حال حاضر شخصی به نام ملا علی معروف به دکتر سامان رهبری این گروه را بر عهده دارد. گروه در حال حاضر با استعداد ۱۸۰ نفر در شهرستان‌های سقز، بوکان، سنندج، بانه، مریوان و کامیاران و با ترکیبی از اعضاء ایرانی و عراقی به طور مخفیانه فعال و به صورت تبلیغی و جهادی فعال می‌باشند مرکز آن‌ها در سنندج می‌باشد. این گروه، در حال حاضر جهاد بر علیه ج.ا.ا. به مصلحت ندیده و جهاد با آمریکا را در دستور کار خود قرار داده‌اند و گاهاً اعضاء در عراق بر علیه نیروهای آمریکایی اقدام به عملیات می‌نمایند. (اسناد و مدارک موجود در پلیس امنیت عمومی ناجا).

۶-۸. اخوان المسلمین

اخوان المسلمین یک جنبش فراملی اسلام‌گرای سنی است که در بسیاری از کشورهای عربی طرفدار دارد. اخوان المسلمین را می‌توان بزرگترین گروه سیاسی سنی در جهان به شمار آورد. این جنبش در سال ۱۹۲۸ میلادی (۱۳۰۷ شمسی، ۱۳۴۷ قمری) در شهر اسماعیلیه مصر به رهبری حسن البنا بنیان نهاده شد و سپس فعالیت خود را به دیگر کشورهای عربی و اسلامی گسترش داد. این نهضت به تأثیر از اندیشه‌های سید قطب اندیشمند اسلامی، محمد الغزالی مبلغ اسلامی، سید جمال الدین اسدآبادی و محمد عبده در پاسخ به انحطاط داخلی مسلمانان و سلطه بیگانگان بر کشورهای اسلامی، به ویژه بر کشور مصر پدید آمد. اخوان المسلمین جهت رسیدن به اهدافش در زمینه‌های مختلف فرهنگی، نظامی و سیاسی به مبارزه پرداخت، و در این رهگذر چند بار به دست حکومت ملک فاروق منحل شد و طی آن شمار زیادی از اعضای آن دستگیر و یا اعدام شدند. نام رسمی این گروه اخوان المسلمین به معنای برادری مسلمانان است اما گاهی اخوان المسلمین نیز گفته می‌شود که به معنای برادران مسلمان است. شعار شناخته شده اخوان المسلمین «الاسلام هو الحل» (راه حل، اسلام است) است، اما شعار اصلی‌شان که هدف و نقشه راه‌شان را ترسیم می‌کند، چنین است: الله غایتنا، و الرسول قدوتنا، و القرآن دستورنا، و الجهاد سبیلنا، و الموت فی سبیل الله أسمى أمانینا؛ خداوند هدف ما، پیامبر الگوی ما، قرآن قانون اساسی ما، جهاد راه ما و مرگ در راه خدا، والاترین آرزوی ماست. حسن البنا که این شعار و نقشه راه را برای اخوان تعریف کرده بود. در سال ۲۰۱۱ میلادی در پی سرنگونی حسنی مبارک در مصر، این جماعت به گونه‌ای رسمیت یافته، فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی خود را آغاز کرد. در نخستین انتخابات ریاست جمهوری دموکراتیک در مصر که در سال ۲۰۱۲ میلادی برگزار شد، محمد مرسی رییس حزب آزادی و عدالت که یک حزب تأسیس شده توسط اخوان المسلمین بود، بر اساس آمار رسمی در رقابت با ژنرال احمد شفیق پیروز انتخابات گردید. پس از کودتای سال ۲۰۱۳ ارتش علیه دولت محمد مرسی و دستگیری تعداد زیادی از هواداران آن، حزب التجمع که یک حزب چپ‌گرای مصری است، دادخواست انحلال جماعت اخوان را به دادگاه برد و در تاریخ ۲۳ سپتامبر ۲۰۱۳ دادگاه، اخوان المسلمین را ممنوع‌الفعالیت و تمامی اموال آن را مصادره کرد. دادگاه قاهره پس از جلسه اعلام کرد که فعالیت اخوان المسلمین از این پس غیرقانونی است و تمام اموال آن به نفع دولت ضبط می‌شود. در سال ۱۹۴۵ میلادی و در دورانی که قیام ملا مصطفی بارزانی توجه اغلب رسانه‌های آن دوران جهان را به سوی خود جلب کرده بود، حسن البنا از قاهره تلگرافی به سوی بغداد فرستاد. در این تلگراف که از سوی البنا خطاب به حکومت عراق نوشته شده، ضمن ابراز نگرانی نسبت به وضعیت کردهای عراق، بر این موضوع تأکید شده که «مسأله‌ی کردها باید از راه گفتگو و مصالحه و نه از راه سلاح و خفقان، حل شود». این متفکر اسلامی مصری همچنین در توصیف نگرش رویکرد شخصی خود نسبت به کردها اعلام کرده «نسبت به برادران کُرد خود هیچ حس منفی و خصومتی ندارم و بر این باورم که قیام آنان مصداق روشن امر به معروف نهی از منکر است». محمد مهدی عاکف مرشد کل اخوان المسلمین نیز از افرادی است که در دوران کنونی بارها درباره مسائل کردها اظهار نظر کرده و بر ضرورت حل معضلات آنان با استفاده از راهکارهای سیاسی و فرهنگی تأکید نموده است. البته ذکر این نکته نیز مهم است که پس از مرگ حسن البنا در سال ۱۹۶۰ میلادی، رویکرد ویژه‌ی اخوانی‌ها به مسائل کردها باز هم تداوم یافت و هیأتی مرکب از چند تن از سران اخوان المسلمین مصر به دیدار ملا مصطفی بارزانی رفتند. اگر چه دیدار این هیأت، پیش از هر چیز تداوم رویکرد برادرانه و دلسوزانه‌ی آنان نسبت به کردها را نشان می‌دهد، اما نکته‌ی دیگری نیز در این دیدار حائز اهمیت است. می‌دانیم که هم در آن دوران و هم در دهه‌های دیگر، برخی از دشمنان و مخالفان خاندان بارزانی، آنان را متهم به این کردند که بارزانی‌ها اصالتاً یهودی و نامسلمان هستند و اخوانی‌ها با این دیدار نشان داده‌اند که این نکته را یک شایعه‌ی هدمند دانسته‌اند. تشکیلات جماعت دعوت و اصلاح (تأسیس سال ۱۳۵۷)، شاخه ایرانی تشکیلات جهانی اخوان المسلمین می‌باشد. دبیر کل جماعت «اخوان المسلمین - م» آقای عبدالرحمان پیرانی می‌باشند، ایشان متولد ۱۳۳۳ شهر روانسر کرمانشاه و فارغ‌التحصیل رشته الهیات و حقوق و دانشجوی دوره دکتری رشته حقوق بین‌الملل از دانشگاه

"تیلین" می‌باشد، که از سال ۱۳۷۰ دبیر کل جماعت را بر عهده دارد. نمونه بارز این قرابت را می‌توان از مصاحبه آقای عبدالرحمان پیرانی دبیر کل این سازمان با روزنامه "الشرق و الاوسط" متوجه گشت، جماعت در بیانیه "رویکردها و راهکارها"، سازمان را تشکلی مدنی با مرجعیت اسلامی معرفی می‌نماید، تشکیلات جماعت حوزه فعالیت خود را مناطق سنی‌نشین ایران مشخص نموده است، اما بدلیل شروع فعالیت در کردستان و همچنین فعالیت کمیته‌های قدرتمند در شهرهای کردنشین، عملاً مدیریت آن زیر نظر اعضاء کرد می‌باشد، نمونه دیگر ارتباط تشکیلات جماعت با اخوان المسلمین جهانی، انتخاب آقای پیرانی در مجمع عمومی اتحادیه جهانی علمای مسلمان، بالاترین نهاد تشکیلات اخوان المسلمین جهانی، بعنوان یکی از اعضا ۳۰ نفره هیأت امنای اتحادیه انتخاب شد (مجمع در روزهای ۹ و ۱۰ تیرماه سال ۸۹ در استانبول برگزار شد). این گروه تقریباً در مواضع خود رعایت مسائل امنیتی و اخلاقی حاکمیت را کرده و در اصول نیز هماهنگ با حاکمیت جمهوری اسلامی می‌باشد و ولی گاهاً در پی مسائلی با جمهوری اسلامی استحکاکاتی داشته است. در موضوع انتخابات درد سرساز ۸۸، جماعت با هزینه بالا از منابع مالی تشکیلات در پی توافق با موسوی و انعکاس مواضع ۸ ماده ایشان در مورد "قومیت‌ها" و "اقلیت مذهبی سنی" و توافقات پنهانی، در اکثر شهرهای کردستان مانند مهاباد، بوکان، سردشت، سنندج و... ستادهای تبلیغاتی دایرکردن و حتی گستردگی و پرخرج بودن این ستادها بیشتر از ستادهای اصلی موسوی بود که فردای اعلام نتایج و شروع اعتراض، جماعت سکوتی مطلق پیشه کرد تا مصاحبه آقای پیرانی با روزنامه "شرق الاوسط" و اظهار نظر در مورد مسائل تشکیلات و شرایط سنی‌ها در ایران، که ایشان در جواب سؤالی اظهار کردن که مواضع تشکیلات ما علاوه مشترکات با اصول گرایان به اصلاح طلبان نزدیک تر است و همچنین ایشان در جواب سؤالی مبنی بر ارتباط تشکیلاتی با جریان اخوان المسلمین هر گونه ارتباط تشکیلاتی را رد کرد و صرفاً جریان خود را متأثر از اصول فکری "جنبش اخوان المسلمین" دانست، انعکاس این مصاحبه در سایت اصلاح وب «WWW.ISLAHWEB.COM» ارگان رسمی جماعت دعوت و اصلاح باعث انتقاد شدید در بین اعضا و هواداران و همچنین خروج انتقادی تعدادی از اعضاء سرشناس از تشکیلات شد.

۶-۹. جماعة التبلیغ

سلفیت تبلیغی که "ناصرالدین آلبانی" یکی از مهم‌ترین و برجسته‌ترین رهبران آنهاست تعاریف‌شان از مفاهیمی مانند: فرد، جامعه، حکومت، کفر، ایمان، اکثریت، تکفیر و یا حکومت مردمی با آن گروهی که تحت عنوان «سلفی جهادی» هستند متفاوت است. بازگشت به صدر اسلام نقطه اشتراک هر دو گروه می‌باشد اما تعاریف‌شان از مفاهیمی چون: ایمان، کفر، کافر، مسلمان، حکومت، اجرای احکام، تکفیر و شرایط آن متفاوت است. تعداد سلفیون تبلیغی در استان حدود ۷۰۰۰ نفر برآورد که اغلب در طیف سنی جوان و زیر ۳۰ سال می‌باشند. این گروه با سلفی‌های شرق کشور ارتباط داشته و اکثر اعضای خود را جهت آموزش به کشور پاکستان اعزام می‌نمایند. گروه‌های بایستی (اخوان)، جماعت دعوت و تبلیغ از فعال‌ترین گروه‌های تبلیغی سلفیت هستند.

نتیجه‌گیری

سلفی‌ها اولین بار در دو شهر مرزی میوان و سرپل ذهاب فعالیت خود را شروع کردند. اما اکنون در شهرهای کرمانشاه، سنندج، مهاباد، بوکان، سقز، بانه و... نیز حضورشان مشهود است. ظهور سلفیت در کردستان ایران پیشینه تاریخی دیرینه‌ای نداشته و در دهه هشتاد و نود میلادی و پس از جنگ شوروی علیه افغانستان و سقوط طالبان در آن کشور، گزارش‌هایی مبنی بر فعالیت جریان سنی-سیاسی «سلفی‌ها کرد» با تفکراتی ضد ملی‌گرایی کردی و علیه مذهب تشیع، انتشار یافته است و رو به گسترش نهاده است.

نتیجه دیگر این پژوهش این است که زنان سلفی دارای برخی از ویژگی‌ها هستند که آن‌ها را از مردان سلفی متمایز می‌سازد. این گروه مهم‌ترین ویژگی جامعه آرمانی، یا همان دارالاسلامی را که در آینده شکل خواهد گرفت، رعایت ضوابط اسلامی توسط زنان و نه تمامی انسان‌ها می‌دانند. این ضوابط در رعایت حجاب و تربیت فرزندان و کسب رضایت همسران خلاصه می‌گردد. آن‌ها تمامی وظایف یک زن را در

رابطه با همسر و فرزندان تعریف می‌کنند و همسر اساسی‌ترین نقش را در جهان زندگی آن‌ها ایفا می‌کند. مضافاً اینکه نگرش آن‌ها به حقوق زن و باورهای سیاسی بسیار محافظه‌کارانه‌تر از مردان سلفی است. در ادامه با واکاوی دقیق‌تر خاستگاه و منشاء رشد و گسترش این جریان‌های انحرافی به چهار عامل اصلی: ۱- فقدان سواد دینی؛ ۲- حاضر نبودن به موقع و مناسب روحانیت و علمای دینی؛ ۳- حضور و فعالیت گروه‌های افراطی و منحرف؛ ۴- توجه نکردن به مبانی وحدت اسلامی در سطوح پایین جامعه رسیدیم که بستر لازم برای رشد این تفکر را فراهم آورده است. از آنجا که، تغییر بافت مذهبی و غلبه تفکر وهابیت بر اهل سنت کردستان که عمدتاً شافعی مذهب هستند، قاعدتاً باید بسیار دشوار باشد و با کمترین تأثیر و بازدهی انجام گیرد؛ اما وهابیان به لباس علمای اهل سنت در آمده و از جایگاه آنان به نشر افکار خویش می‌پردازند. لذا شکل‌گیری گروه‌های مختلف مذهبی، با اسامی و عناوین اسلامی (لیکن با تفکرات سلفی‌گری) نشان‌دهنده نفوذ این تفکر در مذهب اهل سنت در مناطق کردنشین ایران می‌باشد. لذا در طی مطالب، به این گروه‌ها نیز اشاره شد و نهایتاً به برخی دلایل گسترش این تفکر در مناطق کردنشین ایران شامل موارد زیر می‌باشد:

- بی‌توجهی دستگاه‌های مسئول فرهنگی و دینی در شناسایی این نحله انحرافی و معرفی آن‌ها و تلاش هماهنگ و سازمان‌یافته جهت مقابله احسن با این پدیده.
- عدم وجود حساسیت لازم در ارتباط دادن ریشه‌ای پدیده مزبور به دخالت بیگانگان.
- حضور و فعالیت مبلغین وهابی و سلفی در مناطق کردنشین ایران.
- وجود فقر و بیکاری و مشکلات ناشی از آن در مناطق کردنشین ایران.
- عدم برنامه‌ریزی جامع و منسجم فرهنگی در برخورد با این پدیده در استان و پاسخگویی به شبهات دینی و اعتقادی افراد.
- عدم معرفی دقیق و کامل اسلام ناب و دور کردن پیرایه‌ها از اسلام نبوی (ص) توسط صاحبان تفکر دینی به آحاد مردم، بویژه نسل جوان از طرق و ابزارهای گوناگون فرهنگی.
- کمک و حمایت مادی و معنوی کشورهای عربی از عناصر سلفی در مناطق کردنشین ایران.
- تبلیغات گسترده رسانه‌ای و مناظره‌های ماهواره‌ای با هدف تضعیف اعتقادات شیعی و ایجاد تفرقه‌های قومی و مذهبی.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Ahmadi, H. (2009). Ethnicity and Ethnic Nationalism: From Myth to Reality.
- Al-Amin, S. M. (1986). *Kashf al-Irtiyab*. Amir Kabir.
- Al-Bouti, M. S. (2008). *Salafism: Innovation or Religion?* Astan Quds Razavi Publications.
- Al-Bouti, R. (2008). *Salafism: Innovation or Religion?* Astan Quds Razavi.
- Amiri, A., & Falahnejad, A. (2016). Geoculture, Salafism, and Geopolitics in Iran. *Quarterly Journal of Political Studies*, 3(5), 59-94.
- Amiri, F. (2014). *Salafism and Its Impact on the Islamic Republic of Iran: A Case Study of Kurdistan* Tarbiat Modares University].
- Ashraf, A. (1994). The Crisis of National and Ethnic Identity in Iran. *Iran-Nameh Journal*, 47, 521-550.
- Castells, M. (2001). *The Information Age: Power of Identity*. Tarh-e Now.
- Enayat, H. (1997). *A Journey through Arab Political Thought*. Amir Kabir.
- Hegghammer, T. (2010). *Jihad in Saudi Arabia*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.21236/ADA515098>
- Houshang, H., & Pakatchi, A. (2011). *Fundamentalism and Salafism: An Examination of Religious Movements*. Imam Sadiq University.
- Ahmadi, H. (2009). Ethnicity and Ethnic Nationalism: From Myth to Reality.
- Al-Amin, S. M. (1986). *Kashf al-Irtiyab*. Amir Kabir.
- Al-Bouti, M. S. (2008). *Salafism: Innovation or Religion?* Astan Quds Razavi Publications.
- Al-Bouti, R. (2008). *Salafism: Innovation or Religion?* Astan Quds Razavi.
- Amiri, A., & Falahnejad, A. (2016). Geoculture, Salafism, and Geopolitics in Iran. *Quarterly Journal of Political Studies*, 3(5), 59-94.
- Amiri, F. (2014). *Salafism and Its Impact on the Islamic Republic of Iran: A Case Study of Kurdistan* Tarbiat Modares University].
- Ashraf, A. (1994). The Crisis of National and Ethnic Identity in Iran. *Iran-Nameh Journal*, 47, 521-550.
- Castells, M. (2001). *The Information Age: Power of Identity*. Tarh-e Now.
- Enayat, H. (1997). *A Journey through Arab Political Thought*. Amir Kabir.
- Hegghammer, T. (2010). *Jihad in Saudi Arabia*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.21236/ADA515098>
- Houshang, H., & Pakatchi, A. (2011). *Fundamentalism and Salafism: An Examination of Religious Movements*. Imam Sadiq University.